

НЕСКОРЕНА ЧЕРНІГІВЩИНА:

РЕАЛЬНІ ІСТОРІЇ ВІЙНИ

УДК 355.486(477)
Н55

Н55 Нескорена Чернігівщина: реальні історії війни /
Упоряд. – Київ : ВД «Дакор», 2022. – 192 с., іл.

ISBN 978-617-8066-39-0

На сторінках цієї книги зібрані реальні історії про початок повномасштабної війни, зокрема, на території Чернігівської області, злочини окупантів та героїчний опір українського народу.

УДК 355.486(477)

В цій книзі зібрані правдиві розповіді про злочини російських окупантів на Чернігівщині, героїчні вчинки, доблесть і відвагу сіверських воїнів, волонтерів і навіть дітей. Адаже на боротьбу проти підлого ворога стала вся країна: військові та цивільні, дорослі і діти... Ми усвідомили, що лише разом ми – сила! І що лише в єдності ми здатні перемогти жаляючого рашистського звіра.

На сторінках цієї книги зібрані історії, підготовлені журналістами чернігівського ЗМІ «ЧЕЛАЙН» Іриною Осташко, Мариною Кирієнко, Таліною Тарасенко, Світланою Білоус та Павлом Солодовником.

На обкладинці використана фотографія чернігівського фотографа Дмитра Приходька.

Літературне редагування здійснила Оксана Писана.

Ця книга побачила світ завдяки фінансовій підтримці народного депутата України з Чернігівщини Бориса Приходька.

«Стійка оборона наших міст — Чернігова, Харкова, Миколаєва, Сум, Маріуполя, — та національний спротив не дають змоги противнику розвинути успіх. На скільки б кілометрів ворог не просунувся вглиб нашої території, втримати її він не зможе»

Валерій ЗАЛУЖНИЙ,

Головнокомандувач Збройних сил України

24 лютого 2022 року почався новий етап російської агресії – відкрите масштабне вторгнення в Україну по всій довжині спільного кордону і з території Білорусі. Україна чинить запеклий опір. Цьому з 20 лютого 2014 року передувала гібридна війна Російської Федерації проти нашої країни, під час якої ворог захопив територію Автономної Республіки Крим, окремі райони Донецької та Луганської області.

Тоді йому так і не вдалося за допомогою своєї агентури встановити свою владу на території Чернігівської області. Проєкт «Чернігівська народна республіка» ганебно провалився після зіткнення з незламною патріотичною позицією нашого краю.

Варто пам'ятати, від початку цієї підлої гібридної агресії і до початку відкритого вторгнення 189 Захисників України з Чернігівщини віддали своє життя за свою країну.

У виданні Генерального штабу Збройних Сил України «Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий–березень 2022 року)», де висвітлено перший етап відкритої війни з російським агресором, вказано, що напередодні нападу в напрямку на Сіверський операційний район, тобто Чернігівську та Сумську області, ворог зосередив угруповання військ Центрального воєнного округу (далі – ЦВО) силами до шістнадцяти батальйонних тактичних груп (далі – БТГр) та п'ятнадцяти

тактичних груп (далі – ТГр) зі складу з'єднань, військових частин і підрозділів 2-ї, 41-ї армій та 90-ї танкової дивізії ЦВО. Воно нараховувало: 16,5 тисяч осіб особового складу військ, оперативно-тактичних ракетних комплексів – 20, танків – 348, бойових броньованих машин – 959, артилерійських систем – 237, реактивних систем залпового вогню – 114 одиниць.

Із 24 лютого 2022 року під час російського вторгнення на Сіверський операційний район ворог кинув у бій угруповання військ 36-ї та 41-ї армії загалом, до чотирнадцяти БТГр, близько 9600 осіб живої сили, до 320 танків, 460 бойових броньованих машин. У подальшому угруповання було посилене 90-ю танковою дивізією зі складу 2-ї армії.

Дії противника були спрямовані на швидке захоплення міст Чернігів, Суми, вихід у район м. Бровари, Бориспіль для блокування та подальшого оточення Києва з північно-східного і східного напрямків.

Упродовж першої доби нападу переважаючим силам противника, враховуючи раптовість початку воєнних дій, вдалося просунутись до околиць м. Чернігів, зав'язати вуличні бої у м. Суми, оточити м. Конотоп.

До 26-27 лютого 2022 р. російським військам вдалося заблокувати Чернігів, його передові загони намагалися просунутись до міст Бровари та Бориспіль, проте значних успіхів не досягли. Спро-

би противника увірватись у Чернігів успішно відбували військові частини Збройних Сил України та інших складових Сил оборони та підрозділами територіальної оборони (далі – ТрО).

За оцінкою Пентагону проти 30 тисяч російських військ на початку бойових дій на Чернігівщині стало тільки 2 тисячі українських оборонців.

Серед інших складових оборони України на Чернігівщині відразу з'явився і партизанський рух. Він почав ефективно діяти на Ніжинщині, Ічнянщині та інших теренах нашого краю, де знаходився ворог.

Не маючи успіху в захопленні основних обласних центрів операційної зони, противник перейшов до руйнування спочатку виявлених розвідкою військових об'єктів, елементів критичної інфраструктури, а згодом вдався до завдання артилерійських, ракетних і авіаційних ударів, спрямованих на руйнування Чернігова, Сум та інших міст і населених пунктів, що свідчить про ігнорування воєнно-політичним керівництвом, військовим командуванням всіх рівнів та особовим складом законів і правил ведення війни, міжнародного гуманітарного права та містить ознаки геноциду, про що неодноразово заявлялось українськими офіційними особами та підтверджувалось представниками урядів західних країн і міжнародних організацій.

До 10-11 березня 2022 року противнику вдалося захопити н.п. Конотоп, Ромни, Тростянець,

Путивль, Буринь, наблизитись до Броварів і Борисполя. Проте, понесені втрати, розтягнуті комунікації та героїчне утримання захисниками України Чернігова, Сум примусили його перейти до оборони. Захист від військ російського агресора давався важкою ціною. Чернігів і Суми перебували у блокаді, зазнавали жорстких вогневих ударів і майже опинились на межі гуманітарної катастрофи через порушення, а часом і зникнення водо-, тепло-, газо- та електропостачання.

До 12 березня 2022 року противник, зазнавши значних втрат у живій силі, озброєнні та військовій техніці (далі – ОВТ) і маючи проблеми з постачанням МТЗ, зупинився на рубежі Любеч, Славутич, Коврито, Золотинка, Чернігів (неповне оточення), Мена, Ніжин (не дійшли до нього), Браниця, Калита, Богданівка, Гоголів (не дійшли до нього), Лукаші, Прилуки (не дійшли до нього), Ромни, Недригайлів.

Під час спроб розвинути наступ російські війська намагалися зайняти рубіж: Михайло-Коцюбинське-Шестовиця та остаточно заблокувати Чернігів, проте успіху не досягли.

До речі, жителі селища Михайло-Коцюбинське Чернігівського району з'ясували, що один із підрозділів окупантів під російським прапором – білоруський. До середини березня лінія зіткнення сторін на Сіверському напрямку стабілізувалась і до кінця двадцятих чисел березня суттєвих змін не зазнавала.

Значною проблемою російських військ продовжувала залишатися логістика. Неодноразово були випадки зупинки військових колон через закінчення пального. Системне мародерство, випадки продажу пального місцевому населенню, стійка тенденція до погіршення морально-психологічного стану особового складу ворожих військ і запеклий опір як Сил оборони, так і партизан, місцевого населення на тимчасово окупованих територіях Київської, Чернігівської та Сумської областей у межах Сіверського оперативного району не дозволяли противнику розвинути наступ, незважаючи на постійне прагнення здійснити перегрупування для обрання нових ділянок прориву, посилення угруповань за рахунок прибуття військових частин і з'єднань з території Російської Федерації та Республіки Білорусь, спроб розгортання центрів МТЗ на захопленій території України.

Спроби створити сприятливі умови для штурму Чернігова шляхом виведення на територію міста та подальше застосування диверсійно-розвідувальних груп також успіху не мали завдяки ефективним протидиверсійним заходам, що вживались українською стороною.

Запеклий опір українських Сил оборони примушував противника постійно поповнювати свої сили на Сіверському напрямку, а висока інтенсивність боїв постійно змушувала його поповнювати втрати ОВТ, МТЗ, вживати негайних заходів

для відновлення боєздатності. Лісовий характер місцевості не дозволяв противнику сконцентрувати зусилля на певному напрямку, змушуючи його війська пересуватись у колонах, що робило його уразливим для ударів РВіА, авіації та ССО ЗСУ, сил національного опору тощо.

Незважаючи на неодноразові спроби захопити Чернігів і Суми та створити сприятливі умови для розвитку наступу на Київ і Харків, завершити їх блокаду, противник зазнавав відчутних втрат, а постійні контратаки українських військ, рішення про концентрацію основних зусиль на східному та південному стратегічних напрямках поступово примусили російські війська до низки тактичних відходів та залишення окремих захоплених раніше населених пунктів.

Під ударами Сил оборони України противником було сплановано відведення військ з території України в межах Сіверського операційного району.

28 березня 2022 року розпочалось відведення з території Київської та Чернігівської областей окремих підрозділів 90-ї танкової дивізії ворога. З метою прикриття відходу своїх військ противник намагався здійснювати вогневе ураження по позиціях ЗСУ, проте заходи контр-батареїної боротьби, ефективна робота всіх сил протиповітряної оборони часто зривали плани противника щодо вогневого забезпечення відходу.

Низький рівень військової дисципліни, масове мародерство, що заохочувалось російським команду-

ванням, переслідування противника, організоване ЗСУ часто призводило до того, що відхід, спланований російським командуванням, перетворювався у неорганізовану втечу. Відзначались випадки залишення особовим складом російських підрозділів бойової та іншої техніки у справному стані, з достатнім боєкомплектом заради втечі з награбованим майном на більш швидкісних вантажівках. Наслідком цього стало захоплення нашими військами значної кількості трофейного ОВТ, придатного для подальшого застосування, часто і без проведення ремонтно-відновлювальних робіт або при їх незначному обсязі.

Таким чином, внаслідок успішних в цілому оборонних дій, що вели угруповання Сил оборони України проти переважаючих сил противника, до 6 квітня 2022 р. противник залишив захоплену територію в Київській, Чернігівській та Сумській областях і вийшли на Державний кордон України з Російською Федерацією та Республікою Білорусь. Противник зазнав значних втрат у живій силі, ОВТ та витратив і втратив значні запаси МТЗ.

Дії російських військ відрізнялись низьким рівнем організації взаємодії угруповань, з'єднань, військових частин і тактичних груп, незадовільним станом організації всебічного забезпечення, масовими порушеннями законів і правил ведення війни. Наслідком дій окупаційних військ стали значні втрати мирного населення, утворення великої кількості

тимчасово переміщених осіб, великими матеріальними втратами, масовим руйнуванням житлових, громадських і промислових будівель, об'єктів транспортної, енергетичної, комунальної інфраструктури. Під час відступу російські війська масово і цілеспрямовано знищували житлові будівлі, соціальні об'єкти, проводили масові мінні постановки, руйнування мостів і шляхопроводів, не обумовлене тактичною необхідністю. Відзначалися масові випадки вбивств, пограбувань, мародерства, зґвалтувань та інших знущань над цивільним населенням.

Дії українських військ в цілому відрізнялись рішучістю, поєднанням стійкості і активності в обороні, намаганні постійно боротись за захоплення ініціативи та утримувати її, прагнення досягти тактичних успіхів та розвинути їх в оперативний, високим рівнем взаємодії різних складових сил оборони, видів і родів військ, нестандартними тактичними рішеннями. Все це призвело до успішного ведення оборонної операції у Сіверському операційному районі, завданню важких втрат переважаючим силам противника, що призвело його до необхідності відступити, зірвало його стратегічні та оперативні плани, змусило вживати додаткові заходи для відновлення боєздатності своїх військ.

Героїчна оборона Чернігова і Чернігово-Сіверщини була високо оцінена і суспільством, і державою.

Проте, війна ще не завершилася. Щодня прикордоння обстрілюють, періодично над Чернігівщиною літають російські ракети, Захисники України щодня ризикують життям, відвойовуючи клаптик за клаптиком українську землю.

Успішна оборона Чернігівщини в першому етапі відкритої війни з російським агресором з 24 лютого до початку квітня 2022 року викликає не тільки захоплення, радість визволення та захисту, а також смуток і біль від втрат.

За оцінкою Чернігівської обласної військової адміністрації російські війська відібрали життя майже у 500 мешканців Чернігівщини. Серед них – 22 дітей. Тисячі понівечених доль і ні в чому не винних цивільних громадян.

В області після себе загарбники залишили більше 8 тисяч зруйнованих чи пошкоджених будівель. Понад 90% – це житло. Розбиті 33 мости та переходи, пошкоджено більше 1100 км автомобільних доріг.

Представлена читачу книга «Нескорена Чернігівщина: реальні історії війни» підготовлена упорядниками та авторами журналістського колективу «ЧЕЛАЙН» на чолі з Павлом Солодовником. Вона є збірником стислих розповідей. Написані під час і

після бойових дій саме з метою показати подвиг, масовий героїзм та стійкість наших земляків, виявлених у захисті своїх міст і сіл під час відсічі збройної агресії Російської Федерації проти України.

У книзі висвітлюються різні сторони і аспекти вже минулих подій, випробування та пережиті жахиття війни. Це про звитягу Захисників України, волонтерів, всіх, хто в той час ціною неймовірних зусиль забезпечував життя громад і рятував людей. Показані як приклади чисельних злочинів російських окупантів проти мирного населення, так і щоденний внесок абсолютної більшості чернігівців у наближення перемоги.

Зрозуміло, що видання таких актуальних і «гарячих» книг про війну під час війни має свої суворі обмеження, бо не прийшов час про все писати...

Збірник «Нескорена Чернігівщина: реальні історії війни» став черговим важливим кроком у збереженні пам'яті про Чернігівщину під час російсько-української війни, яку вже зараз називають війною за незалежність України. Книга важлива не тільки для сучасників, а також для майбутніх істориків і наступних поколінь для пізнання нашого героїчного й легендарного часу.

*Сергій Бутко,
представник Українського інституту
національної пам'яті у Чернігівській області*

До повномасштабного вторгнення чернігівець Василь Фісенко працював адміністратором рецепції готелю «Україна» й активно займався у спортзалі. Однак ранок 24 лютого змінив його життя повністю, як і всіх українців.

Чоловік став на захист Батьківщини, але майже через місяць оборони потрапив у полон, де провів 28 днів.

Василь розповідає, що в ніч на 24 лютого спав неспокійно, постійно моніторив новини і мав відчуття, що щось має розпочатися.

«У ніч на 24 лютого я спав неспокійно, бо моніторив новини в інтернеті та підозрював, що от-от почнеться. Давно підсвідомо розумів, що росія нападе, бо таку велику кількість військ і техніки на кордоні тримати дуже дорого і ніхто не робитиме цього просто так. Тому, прокинувшись десь о 5:30-6:00 ранку, не дуже здивувався тому, що сталося, зібрався, емоції, безумовно, були дуже сильні, але розумів, що «хто, як не ми?». Це й була моя мотивація. Відніс до мамі кішку та деякі речі, зайшов на роботу допомогти завантажити документи, зайшов додому, швидко зібрав рюкзак

і пішов у військкомат. Було сильне відчуття, що треба захищати свій дім від ворогів», – згадує воїн.

Василь Фісенко має за плечима строкову службу та присягнув на вірність українському народові ще у 2007 році. Саме тому, фактично не роздумуючи, пішов до військкомату, де його розподілили до ТрО, яка зараз підпорядковується Збройним Силам.

«Ми були саме в Чернігові, переважно підтримували безпекові заходи в місті, охороняли важливі об'єкти інфраструктури від мародерів. Наприклад, дитячий онкоцентр на Пирогова», – пояснює Василь.

За словами чоловіка, за цей час було відчуття страху за своїх рідних і близьких, за свій дім.

Було дуже боляче бачити руйнування свого міста.

Наприкінці березня під час виконання одного із завдань ворог помітив оборонців раніше та влаштував пастку. Василю Фісенку пощастило залишитися живим, але окупанти взяли його у полон.

«Загалом я там пробув 28 днів. Знущалися, били на початку, останні два тижні провів відносно спокійно. Спершу мене тримали у Чернігівській області із зав'язаними очима та у кайданках приблизно тиждень, майже не годували, 2-8 галет на добу, кілька ковтків води, іноді взагалі не давали. Потім перевезли під курськ у росію, там було наметове містечко й умови, як у дисциплінарному

батальйоні: три хвилини на прийом їжі, одна хвилина на туалет. Там я провів ще тиждень. Після цього на літаку перевезли до Сімферополя і звідти до Севастополя, де й перебував ще 2 тижні, чекаючи обміну. Під курськом більш-менш нормально годували, але були проблеми з водою. В Севастополі нормально годували вже, надавали «товарного вигляду» і не чіпали. Тож найскладніші для мене були перші два тижні. Хоча на другий тиждень я, як потрапив під курськ, зрозумів, що хоч не на розстріл привезли та годують», – згадує чоловік.

Після 28 днів полону Василя Фісенка та інших військовополонених обміняли. Коли Василь їхав на обмін, то переживав, аби він не зірвався. Адже, за словами бійця, деякі полонені хлопці по кілька разів їздили на обмін і поверталися, бо щось зривалося.

Перше, що зробив Василь, коли повернувся додому – побув наодинці з собою.

«Побув наодинці з собою. Побачив рідних. А взагалі так і не згадаю», – із посмішкою згадує чоловік.

Нині Василь Фісенко продовжує службу у своєму підрозділі. Ще на початку повномасштабного вторгнення Василь пообіцяв сам собі не вживати алкоголь до Перемоги, тому після знищення російської армії мріє випити пива на березі моря в Ялті.

СТРІЛЯЙТЕ В НАС, АЛЕ ТІЛЬКИ НЕ В ДІТЕЙ:
ЖИТЕЛЬКА СТАРОЇ БАСАНІ –
ПРО ОКУПАЦІЮ РАШИСТАМИ

Село Стара Басань Бобровицької громади Чернігівської області знаходиться неподалік Києва. Воно стало своєрідним щитом, не пропустивши рашистів до столиці. Сюди окупанти зайшли 1 березня й одразу почали набивати вулиці селища своєю технікою, займали всі адміністративні будівлі та вривалися до будинків місцевих жителів.

«Увечері десь о 5-й годині такий гул стояв, що страшно було вийти з хати. Вони зайшли, ховали техніку свою всюди. Настільки було це страшно, не можна передати словами. Ми ховалися в погріб. Бо було страшно від того, що вони йдуть, колони одна за однією, було багато, наче хотіли набити своєю технікою все село», – згадує Інна Сіра, багатодітна мати, жителька села Стара Басань.

Першу ніч пані Інна разом із чоловіком і п'ятьма дітьми провели в погребі. А вже 2 березня до них в оселю прийшли окупанти.

«Було страшно, бо вони йшли з автоматами та стріляли по всьому, що бачили. Брала людей у полон, так і мій зять потрапив до них, потім вони прийшли і привели його до нас. Нам було

страшно, ми закривалися. Спершу думали, якщо закрита хата, то вони не зайдуть, але де там. Ми затуляли вікна і все що могли, сиділи тихенько, але коли так сидиш і чуєш, що хтось іде та стріляє з автомата, то не знаєш, куди себе подіти просто. Діти біля мене плачуть, ми всі перелякані. Їх було четверо чоловіків і двоє ще підїхали на БТР. Цілу годину четверо моїх дітей і мій чоловік стояли під автоматами. Вони шукали якихось диверсантів, якихось бандерівців. Ходили по всіх кімнатах і приміщеннях. Завели чоловіка в погріб, я думала вже, що живим він не вийде. Пропонували дитині гранату, давали в руки та казали «Я бы тебе ее подарил, но она не сувенирная». І дитина тремтячими руками її брала, бо не хотіла, але їм відмовити було неможливо. Бо він стояв і казав «Если вы что-то скажете, я вас всех расстреляю». Я вже казала їм: якщо ви хочете нас розстріляти, то стріляйте в нас, але тільки не в дітей», – розказує Інна.

Той день став мало не найстрашнішим у житті багатодітної родини, тож пригадувати події без сліз мати не може. Навіть після того, як більшість рашистів пішла, в будинку вони залишили конвойного.

«Вони сказали: ми підемо далі, по сусідах, а ти сторожи сім'ю. Навіщо нас стерегти, ми так і не зрозуміли. Як з'ясувалося потім, вони пішли до нас у сарай, постріляли гусей, прострелили нещасному поросяті рило», – каже багатодітна мати.

Дісталоя і автомобілю, який стояв на подвір'ї, рашисти обстріляли його та пробіли колеса, аби ніхто вже не зміг більше на ньому їздити.

«Оцеї конвойний сказав, що його звати Дмитро, що прийшов сюди заради грошей, а вдома його чекають мати та дівчина. Я його питаю: «Навіщо? Невже гроші вартують того, щоб вбивати дітей? Ти ж напевно також хочеш повернутися до своєї мами та дівчини, щоб у вас були свої діти. Але ж ти прийшов сюди, в Україну, щоб стріляти нас. Але ж ми такі ж люди» На що він відповів, що він кадровий військовий, він вчився і це його обов'язок», – згадує Інна Сіра.

Окупанти довго не могли повірити, що це звичайне українське село.

«Вони дивувалися, що у нас, наприклад, у хаті є вода, бо коли я ставила чайник, то він так дивився на мене, начебто це якісь чудеса. І сам факт, що біля двору в нас асфальт. Але їхали вони постійно ґрунтовими дорогами», – дивується багатодітна мати.

Далеко окупанти не пішли, а оселилися в сусідів навпроти. Родина вирішила тоді перейти в інший будинок разом із дітьми, але приходити до подвір'я все одно доводилося, бо треба було годувати худобу, яка залишилася. Запаси, які були вдома, також допомагали вижити родині.

«У нас там було своє сало, картопля, морква, буряки. Не було лише хліба. Але я вдячна нашій

старості, вона безстрашна, дай їй Бог здоров'я. Вона під кулями разом із сином автівкою їздила до Бобровиці і там усе що могла купити привозила. Навіть купували за власні кошти. Мої діти до війни майже не їли, а коли почалася війна – мамо, хліба давай», – зазначає Інна.

Навіть після звільнення села від окупантів вони ще боялися відкривати вікна та здригалися від гучних звуків. Утім, хатня робота та порання по господарству повертають їх до звичного ритму. Головне, кажуть, аби ці жахи більше не повернулися, а з усім іншим можна впоратися.

ЧИТАЛИ «ХРЕСТ ГІТЛЕРА» ТА ПАЛИЛИ ПРАПОР:
ЯК РОСІЙСЬКІ ОКУПАНТИ ЖИЛИ В ХОТУНИЧАХ

Хотуничі – невеличке село в прикордонній Сновській громаді. Із початком повномасштабного вторгнення військова техніка оминала село. Та через деякий час російські військові тут встановили блокпост.

«24 лютого після 12-ї повз нас із Городні в бік Петрівки йшла колона. Нарахували ми приблизно 700 одиниць важкої техніки: і БМП, і БТР, і САУ. У перший день йшла тільки важка техніка. 4 березня приїхали до мене з ФСБ люди. Їм було цікаво все. У нас є ангари в селі, то вони цікавилися, що в тих ангарах. Вони сказали їхати з ними і показувати округ наш. Потім, повертаючись із сусідньої Камки, побачили, що дівчата поставили хрест і вінок. І написали «Путіну від України». Приїхали, сказали, що це за непорядок у вас на території, щоб прибрати це, щоб цього не було», – розповідає Лариса Безручко, староста Хотуницького старостинського округу.

Хрест місцеві прикопали на узбіччі, аби путінські військові його не бачили. Він і досі лежить там. На місці і російський блокпост, який місцеві ще не розбирають.

«А 7 березня прийшов їхній пост. Стали вони на перехресті. Першу ніч ночували в Будинку культури. Там вони ночували одну ніч, а потім там собі нарили – зробили пост і там жили», – пригадує Лариса Безручко.

І хоч у Будинку культури окупанти переночували лише одну ніч, а потім лиш інколи з'являлися там, аби зарядити телефони та повисіти на українському вай-фаї, рускій дух після них ще довго не могли вивітрити.

«Рускій дух іще місяці півтора був присутній. І вікна відчиняли, і заносили траву, щоб пахло, але запах тримався довго, який вони після себе залишили», – зазначає Тетяна Троцька, директор Хотуницького Будинку культури.

Не обійшлося і без відомої російської недалекості: вирішили спалити наш прапор – та він не згорів. А великі об'єми води гріли кип'ятильником, хоч у відкритому доступі був електричний чайник.

«Прапор у нас стояв, вони його викинули в грубку. Та він не згорів. Ми його витягли та зробили багато маленьких. Чайник електричний стояв, вони ним не користувалися, знайшли в бібліотеці маленький кип'ятильничок. Вони воду гріли тим кип'ятильником», – пригадує Тетяна Троцька.

На одній із полиць у бібліотеці московіти залишили надпис помадою «Тут був окупант». Встигали рашисти ще й читати, адже по собі залишили своє читиво.

«Коли я прибирала після них, то вони читали книжку «Хрест Гітлера», я знайшла, на столі лежала. Книга лежала розгорнута, вони читали її», – розповідає Надія Авраменко, бібліотекарка Хотуницької бібліотеки.

Зараз місцеві повертаються до свого активного життя. Бавиться дівчата, працюють магазини, вулиці заповнені людьми. Утім, місцеві зізнаються, що досі здригаються, коли дорогою проїжджає великогабаритний транспорт.

ВИКРАЛИ ТА ВИВЕЗЛИ В НЕВІДОМОМУ НАПРЯМКУ:
СТАРОСТА З ЧЕРНІГІВЩИНИ
ДОСІ В РОСІЙСЬКОМУ ПОЛОНІ

«Я в дитинстві думав, що він дуже строгий, але зараз я, навпаки, думаю, що він дуже добрий, я це зрозумів трошки пізніше. Він справедливий, чесний і завжди піклується про жителів села. Навіть під час війни він із перших годин був на робочому місці, піклувався про те, аби завозили хліб, цукор для жителів села», – так згадує Євген Сірий свого батька, Анатолія Сірого, якого російські військові взяли в полон і досі не повертають.

Анатолія Сірого, старосту села Нові Боровичі Сновської громади, 29 березня російські окупанти викрали просто з робочого місця.

«Мій чоловік ще на початку війни організував блокпости на початку і в кінці села, і з блокпосту того дня до чоловіка зателефонували хлопці, що їдуть орки. В цей час він перебував із товаришем. Його товариш був з машиною і запропонував: «Давай я тебе відвезу машиною в безпечне місце, щоб вони тебе не знайшли, щоб тобі було безпечно», він відповів: «Я нікуди не поїду, я піду в сільську раду, буду на них чекати, буду домовлятися», – розповідає Олена Сіра, дружина Анатолія.

Староста повернувся на робоче місце, сів за свій стіл і взявся чекати. Він знав, що окупанти їдуть до нього. Орієнтовно в проміжку між 12-ю – 13-ю годинами до сільської ради зайшли російські військові та спитали, хто тут головний. Анатолій Сірий одразу відповів.

«Орки в'їхали, зірвали державний прапор, увірвались до його кабінету, поставили його до стіни, зв'язали руки скотчем, виламали двері до діловода, мій чоловік запитав: «Навіщо ж ламати, якщо можна відчинити ключем?» Вони вилучили документи, забрали його паспорт, забрали мобільний і пригрозили: «Якщо ви не розберете завали на початку та в кінці села, ми спалимо ваше місто. Для них наше село здалося містом», – пригадує Олена Сіра.

Орки запхали чоловіка в машину. Поряд із ним кинули зірваний із флагштока прапор України. Російські кати привезли старосту до нього додому, аби провести обшук. У той час удома був молодший син, йому орки до скроні притулили дуло автомата та питали, де в домі схована зброя. Провівши обшук, рашисти відпустили сина. Із собою вони забрали Анатолія.

«За словами сина, чоловіка потім повели в зал, де в нас зберігались його документи, паспорт, зберігались гроші наші, які ми з чоловіком відкладали, ще деякі документи. Сільську печатку теж вони забрали. Потім ми подивилися, що там залиши-

лося в цій шухляді, там не було ні грошей, ні документів, нічого. І його під конвоем вивели з будинку та повезли в невідомому напрямку, скоріш за все, у бік Городні», – зазначає Олена Сіра.

У Городні російські військові організували свій штаб. Там вони тримали більшість полонених із Чернігівщини, там катували їх і вимагали перейти на бік окупаційних військ. З інтервалом у кілька днів на Чернігівщині були викрадені кілька цивільних. Когось із них вдалося повернути додому. Інші досі перебувають у російському полоні.

«Ми чекали два дні, його ніхто не повернув, а потім деокупація і було зрозуміло, що його забрали з собою. Потім була інформація, що три обгорілі трупи на кордоні знайшли, ймовірно, мій чоловік серед них, але ніхто у мого сина не брав тест ДНК, тому інформація, що то він, не підтверджена», – зазначає Олена Сіра.

Сім'я Анатолія живе в постійному страху та переживаннях за свого чоловіка та батька. Конкретної офіційної інформації про цивільних полонених немає. Тому єдине, що може робити родина, – сподіватися та вірити.

«Я майже нічого не знаю. Офіційно ми телефонували на 1648, там сказали, що він у полоні. Де саме, в якому стані, нам не кажуть», – зазначає Євген Сірий, син Анатолія.

Разом із Анатолієм Сірим із полону не були звільнені і його земляки – Євгеній Петліц та Олександр

Кольцин. Їхні долі невідомі. Але близькі живуть у сподіваннях побачити та обійняти чоловіків.

Родичі вірять, що вище українське керівництво робить для цього все можливе. Тож сподіваємося, що всі українці повернуться з російського полону живі-здорові. Ми всі щиро в це віримо.

Мультияшні ПАТРОНИ І «БОЙОВІ» ГУСИ: ЧЕРНІГІВСЬКА МАЙСТРИНЯ ВИГОТОВЛЯЄ ПАТРІОТИЧНІ ПРИКРАСИ

Перемога України – спільна справа всіх українців. Хтось її здобуває на полі бою, а хтось своєю працею в тилу. А ось робота чернігівської майстрині Катерини Жибер – ще й із патріотичним колоритом.

Жінка виготовляє прикраси, причому чимало з них – у національному стилі. Завдяки ним майстриня не тільки заробляє, а й робить добрі справи – донатить на ЗСУ, залишаючи собі лише кошти на прожиття та матеріали для роботи. Також пані Катерина вважає, що її прикраси єднають українців по всьому світу, нагадуючи нам, ким ми є.

Прикраси з національним колоритом майстриня виготовляє давно, з 2014 року, як на українську землю прийшла війна.

«Це водночас традиційні, але переосмислені по-сучасному символи. Особливим попитом користувалися маки, прикраси з вишивкою, червоні намиста. Тобто все наше традиційне українське, але на сучасний лад», – розповіла майстриня.

Після вигнання окупантів із Чернігівщини майстрині самій захотілося виготовляти більше

таких робіт. Таким був поклик серця. До того ж, за її словами, нині люди більше потребують саме патріотичних прикрас і виробів. Так і з'явилися брошки з полімерної глини у вигляді знаменитої собачки-розміновувача Патрона, «бойові» гуси та інші прикраси.

«Під час облоги Чернігова я з родиною була в місті, не виїжджали. Але в той час я нічого не могла робити, бо було дуже важко і страшно. Найперші мої роботи після вигнання ворогів із Чернігівщини – це плетені сердечка. Такі я робила і раніше, в 2014 році. Тобто не новинка. Просто згадала і знов почала їх робити. Нині ж з'явився попит від людей на мої вироби. Наприклад, Патрона мене попросили зробити. Але я не хотіла, щоб він був таким, як у всіх, то виготовила його трішки мультяшним. Купують чернігівці, люди з інших міст і за кордон везуть. Як подаруночки сім'ям, які прихистили українців. Наші люди хочуть віддячити, тому дарують такі сувеніри з особливим змістом», – розповіла Катерина Жибер.

Майстриня каже, що їй дуже приємно бачити, що люди носять прикраси, виготовлені її руками, зокрема намиста, сережки, браслети...

«Я роблю багато різних прикрас, новорічні магніти з символами року, трішки картини малярю. А ще виготовляю листівки, була й патріотична серія – із моїм баченням. На них зображені україночки, як лялечки – в національному стилі,

в українських костюмах. Знову ж, не обійшлося без зображень Патрона і листівок у жовто-блакитних тонах», – зауважила майстриня.

А ще вона закупила заготовки для виготовлення шкатулок і ключниць. Вони також будуть в українському стилі.

«Це мій моральний внесок у підтримку єднання українців. Нас гуртує, що ми показуємо, що ми – українці, що ми – єдині та сильні. Я так вважаю», – зазначає майстриня.

ДІТЛАХИ З ЧЕРНІГОВА ПРОДАЮТЬ
ДОМАШНЄ ПЕЧИВО ТА ПІЦЦУ
І ПЕРЕДАЮТЬ ГРОШІ ЗСУ

На одній із вулиць Чернігова, поряд із дорослими продавцями, свою невеличку «точку» встановили двоє друзів – Саша та Маргарита. Тут вони продають домашню випічку, компот і безпрограшну лотерею.

Невеличкий стартап приносить малечі гроші, які вони перераховують на потреби ЗСУ. Ідейним натхненником стала сестра Маргарити, а ще вона разом із мамою Олександра випікають продукцію.

«Моя сестра одного разу спекла піцу і сказала: а давай збиратимемо гроші на ЗСУ – будемо продавати піцу, печиво, компот», – розповідає юна волонтерка Маргарита Драгун.

«Моя мама кекси пече, от ми і продаємо. Збираємо на ЗСУ. Вважаю, це хороша справа. Моя мама ставиться дуже добре до цього, теж вважає, що це дуже хороша справа», – розповідає юний волонтер Олександр Квакша.

Зароблені гроші малеча чітко ділить на частини – щось іде на закупівлю продуктів для нових партій випічки, щось – на власні дрібні потреби,

але більшу частину дітлахи, звісно, відправляють на рахунок ЗСУ.

«Ми відправляємо більшу частину: половину на продукти – щоб ще готувати і трішки нам – на морозиво і на печиво», – розповідає Олександр Квакша.

Тож якщо йтимете повз дівчор, постарайтеся щось у них придбати, адже навіть 5-гривневий внесок не буде зайвим для наших захисників.

БЕЗ ВІКОН, БЕЗ ДВЕРЕЙ,
АЛЕ З КНИЖКАМИ І ВІДВІДУВАЧАМИ:
БІБЛІОТЕЧНЕ ЖИТТЯ ЧЕРНІГОВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Під час активних бойових дій на території Чернігівщини було знищено або пошкоджено багато культурних пам'яток міста. Не стали винятком і бібліотеки, яким добряче дісталось від варварської армії московії.

«Насправді після завершення активних бойових дій у Чернігові заклади культури мали доволі серйозні наслідки. І якщо ми порушуємо тему бібліотечної системи, бібліотек взагалі в місті, то ми маємо бібліотеку дітей і юнацтва, яка не є на балансі міста, але вона є в місті, і наші європейські партнери нам телефонують та переживають за те, що пам'ятка архітектури в центрі знищена. Це не просто прикро, це дуже великий удар по іміджу нашого міста, як міста з цікавою історією», – зазначає начальник управління культури і туризму Чернігівської міської ради Олександр Шевчук.

Нині бібліотечна система міста долає чимало викликів: це і пошкодження будівель, повна їх руйнація, відсутність працівників на робочих місцях. Утім, попри все, бібліотеки, які мають можливість функціонувати, приймають відвідувачів.

«Наша основна бібліотечна система функціонує. Попри те, що ми отримали пошкодження бібліотеки імені Довженка, ну і Коцюбинського, вони – в одній будівлі. Ми маємо 49 вікон, які треба ремонтувати. Приблизно 600 із копійками квадратних метрів даху, які треба ремонтувати. Це немаленькі кошти, я вже не кажу про поточні ремонти, яких потребують і стеля, і двері, і трицини», – розповідає Олександр Шевчук.

Для відновлення пошкоджених бібліотек міста знадобиться чимало ресурсу і часу, втім, привести їх у стан, придатний для благополучного зимування, планують ще до початку холодної пори року.

«Ну, звісно, серед наших планів – відремонтувати дах, вікна й опалювальну систему. Щоб ми зберегли ті фонди, які ми маємо. А їх більше 100 тисяч примірників. І це дуже важливо зберегти, щоб ми зиму якимось чином пережили», – запевняє Олександр Шевчук.

Попри вибиті вікна та стіни, до бібліотек продовжують приходити відвідувачі. Порівняно з довоєнним часом, їх кількість менша. Утім, з кожним днем гостей у книжок дедалі більше.

«Відвідувачів із кожним днем дедалі більше. Оскільки ми офіційно відкрилися 1 червня, люди про нас знають, ми повідомили про це на своїй сторінці в соцмережах, на сайті. Відвідувачів більше щодня. Читають переважно пригоди, детективи, казки малюки читають і фентезі

читають підлітки. Як завжди», – зазначає завідувачка бібліотеки для дітей імені Довженка Олена Сльозка.

Тому відчинені бібліотеки Чернігова готові зустріти вас у своїх залах, аби завести з вами дружбу.

«Просто приходять батьки, бажано з дітьми, оскільки батьки завжди вибирають зовсім інші книги, ніж діти. Потрібен паспорт батьків, ми за паспортом записуємо дітей. Оскільки батьки за них відповідають. Реєстрація, книжки – це все безкоштовно», – розповідає Олена Сльозка.

Книжка – хороший друг людини. Про це не варто забувати навіть у такий складний час. Адже часто, читаючи книжку, можна відшукати багато паралелей із подіями з нашого життя та зрозуміти, де нам шукати вихід.

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ ШТАБ ЗАМІСТЬ МОЛОДІЖНОГО ЦЕНТРУ: «КУБ» – ПРО РЕАЛІЇ ІСНУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Корюківський молодіжний центр «Куб» до війни був улюбленим місцем місцевої молоді, тут вони працювали над створенням і розвитком нових проєктів. Свої двері «Куб» уперше відчинив у 2020 році, тоді й розпочав свою активну діяльність. Кубівці також активно співпрацювали з молодіжними центрами з інших міст. Стіни «Кубу» свого часу стали свідками багатьох цікавих, активних і яскравих заходів.

«Загалом ми займалися різними молодіжними та дитячими проєктами, які були як у стінах Молодіжного центру, так і на вулиці, на різних майданчиках у нашому місті. Тобто змагання, що пов'язані з активністю не лише міста, але й гостей: ми запрошували молодь із сіл нашої громади, запрошували наших друзів із сусідніх громад, аби ми мали можливість інтегруватися, спілкуватися та знайомитися», – розповідає Володимир Онищук, директор Молодіжного центру «Куб».

Із початком повномасштабного вторгнення діяльність центру змінила вектор: тут запрацював волонтерський штаб. Усі приміщення «Кубу» застав-

лені коробками з гуманітарною допомогою. Щодня до центру приходять десятки містян, тут вони отримують необхідну допомогу.

«Змінилася кардинально. Тієї діяльності, яка була, бути не може. Ми сюди не можемо запросити молодь. До війни в нас був активний рух, а після початку війни ми займаємося волонтерською діяльністю. Ми працюємо дуже тісно з міською владою, як і з районною також. У цьому партнерстві ми залуцаємо ресурси для того, щоб полегшити життя мешканців нашої громади в такий тяжкий час. Це і продуктові набори, і засоби гігієни. Це ті речі, які зараз необхідні, якими ми займаємося», – зазначає Володимир Онищук.

Та окрім видачі гуманітарних пакунків, працівники «Кубу» також займаються організацією різноманітних заходів, що мають на меті згуртувати громаду та допомагати тим, хто зараз відчувається не у своїй тарілці.

«Крім того, ми паралельно займаємося проектами, які передбачають саме інтеграцію у суспільство внутрішньо переміщених осіб. У нас був проект, де ми спільно з Будинком культури впроваджували такий своєрідний центр підтримки внутрішньо переміщених осіб, психологічний – діти з мамами мали можливість проводити час, пити чай, спілкуватися і просто одне одного підтримати. Намагаємося проводити такі проекти, аби згуртовувати громаду та допомагати

тим, хто потребує нашої допомоги», – розповідає Володимир Онищук.

Зроблено багато, та попереду ще більше. Адже кожен новий день сповнений нових ідей і нових проєктів, які розробляють і втілюють у життя працівники Молодіжного центру.

«Якщо брати найближчі плани, то плануємо розповсюджувати продуктові набори, надані партнерами, по громаді та, зокрема, по місту. Ще хочемо повторити велопробіг, він молоді дуже сподобався. Ми їздили раніше до Мени, а тепер нас запросили до Сосниці, то ми плануємо таку зустріч молоді для спілкування, дозвілля та активного відпочинку», – ділиться планами директор Молодіжного центру.

«Отакі проекти, заходи трохи змішаного характеру. Таке в нас життя, і нам необхідно пристосовуватися до цих умов, аби перемогти. Ми маємо бути зібраними, активними, позитивними, бо Перемога – саме за такими», – запевняє Володимир Онищук.

«МАСКУВАЛЬНИКИ» з НОСІВКИ ПЛЕТУТЬ СІТКИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ БІЙЦІВ

Війна стала для кожного українця випробуванням. Кожен у цей складний час знаходив власну дорогу, яка виводила зі страху й апатії. Свій шлях знайшли і волонтери з Носівки, які щоденно плетуть сітки для наших бійців.

«Практично з другого дня війни почали працювати. Сидіти вдома було нереально, бо хлопці на фронті, а ми тут. Хоч у нас саме на території Носівки і не було конкретних бойових дій, але ми розуміли, що треба допомагати. Тут у залі спершу була сітка звичайна, фабрична. Ми її заплітали клаптями. А потім не було де дістати фабричної сітки, то почали плести самі сітки», – розповідає координаторка волонтерського руху «Маскувальник» Євгенія Решетько.

Поступово до Євгенії долучалися нові небайдужі. Так вдалося створити потужну команду, яка щодня невтомно працює над створенням сіток.

«З першого дня мене це все мучило, що щось треба робити. Перші дні я допомагала біля військомату. Потім дізналася, що все є тут, що тут дуже потребують робочих рук, яких постійно бракує, і тепер робимо все, що треба», – зазначає волонтерка Вікторія Самокиша.

Замовлення на сітки волонтерам надходять від самих бійців. Тому кожна сітка має своє призначення та вимоги до виконання.

Кількість замовлень на маскувальні сітки з кожним днем зростає. Водночас зростає і кількість викликів: адже якщо раніше вистачало і робочих рук, і матеріалів, то тепер всі ресурси на межі. Та з кожної ситуації команда знаходить вихід.

«Спершу брали з дому. Останнім часом ми налаштували логістичний маршрут із компанією «АСТРА-ЛЮКС», це наша місцева компанія, яка надає нам клапті, щоб ми могли виготовляти якісні маскувальні сітки», – розповідає волонтер Сергій Ломашевський.

Також якісно вдалося організувати роботу команди. Усі працюють у максимально комфортних умовах на спільний успіх.

«У нас усе доволі поширено, є люди, які допомагають у спортзалі. Багато людей в інших містах, деякі люди допомагають нарізати клапті вдома. Усе налаштовано в нас. Спочатку було важкувато, зараз кожен займається своєю частиною роботи – на спільний результат», – розповідає Сергій Ломашевський.

Носівські волонтери – це велика і дружня родина. Родина, яка щодня збирається, аби допомогти нашим військовим і наближати Перемогу нашої країни.

ЗГУРТУВАЛИСЯ ТА ВИСТОЯЛИ: ЯК ЖИТЕЛІ БРУСИЛОВА ПЕРЕЖИЛИ БЛОКАДУ

Невелике село Брусилів Киселівської громади з першого дня російської агресії перебувало в оточенні. Та завдяки своїй згуртованості й організованості селяни змогли вистояти і не здатися ворогу. Більше того, стали рятівним острівком для сусідніх селищ, особливо це стосувалося хліба та продуктів. Для цього одразу потайки завезли три тонни борошна та налагодили випічку.

«Коли ми почали пекти хліб, з'ясувалося, що в нас поблизу на дачах 150 осіб перебувають. На Ямалі є будинок для людей похилого віку, тож нам усім треба було думати не тільки про наших мешканців, а й про них також. Щоб люди були з хлібом і продуктами», – розповідає Анатолій Дубина, вчитель Брусилівського ЗЗСО.

Через блокаду доступу до Чернігова не було, тож усе доводилося завозити підпільними стежками або човном через Десну.

«Ми вирішили так: через Куликівку у фермерів брати продукти, тож там і домовилися. Звідти везли м'ясо, ковбасу та сир. Цукор та олію також там брали, все що можна було привезти, там і замовляли», – пригадує чоловік.

Допомагала жителям і Менська громада, з Березни переправляли тушки курей. Дві партії вдалося доправити потайки, але під час третьої спроби окупанти зупинили чоловіків і забрали до себе на допит, який тривав чотири години, а продукти провезти так і не дозволили.

«Техніка стояла навколо, в Тупичеві, в Седневі. Якщо ви знаєте, коли вони відходили, то було три тисячі техніки, а ще ж скільки побили раніше», – зазначає Анатолій Дубина.

Глушили і мобільний зв'язок, зателефонувати рідним вдавалося вкрай рідко, для цього шукали місця біля річки. Шалені обстріли в напрямку Чернігова люди чули кожного дня, а на своєму подвір'ї чоловік назбирав цілу купу осколків.

«Це ось тільки тут я назбирав, впали в моєму дворі. У моїх дверях є пробите місце, якби ми не сховалися до підвалу, то могло б і нас поранити або взагалі вбити», – зізнається чоловік.

Такі обстріли навколо селища пошкодили електромережу, ремонтували її селяни також самотужки, бо електриків не пропускали. Анатолій і зараз показує залишки пошкоджених дротів.

«Людей 40 у нас зібралось, ми самі натягували все і робили освітлення. І я вважаю, що кожен із тих, хто брав участь у ремонті електромережі, є героєм, тому що все робили під обстрілами», – заявляє Анатолій Дубина.

Таким самим чином серед місцевих шукали і тих, хто зможе зробити домовини для померлих. Місцевий фельдшер виїхала в перші дні, тож селяни залишилися без лікарської допомоги. Ліки доводилося теж передавати.

«Роздавали ліки, які надходили нам від наших же односельців. Тобто наші випускники, які працюють зараз на території України, привозили гуманітарну допомогу. Також самі мешканці надавали підтримку, приносили що могли, то ми також роздавали нужденним», – зазначає Любов Зюзько, вчителька Брусилівського ЗЗСО.

Зараз селяни кажуть: ворог об'єднав і згуртував їх ще більше.

Тож до нових викликів вони готові знову поставити разом, але найбільше мріють про мир і злагоду в Україні.

ГОТОВИЙ ВІДДАТИ ВСЕ ЗАРАДИ ПЕРЕМОГИ: ІСТОРІЯ ЧЕРНІГІВСЬКОГО ВОЛОНТЕРА

«Ми намагалися робити те, що повинен робити кожен українець», – зазначає Сергій Петрикей, волонтер, керівник спортивного клубу в Чернігові.

Сергій Петрикей – власник спортивного клубу. До війни він вкладав усього себе у своє дітище, забезпечуючи своїх вихованців найкращим. Та коли в країні почалася війна, ухвалив доленосне рішення – стати волонтером, і почав роздавати на потреби армії та населення все, що мав у своєму клубі.

«Перше, що було, – мати. Вони були потрібні для бомбосховищ, хлопцям в окопи. Вони водонепроникні, теплі, тому ми їх роздали. У нас тут була гума для тренувань, ми її порізали всю на джгути. Все, що тут було. Навіть пляшки пластикові збирали. Так і почали свою волонтерську роботу», – пригадує Сергій Петрикей.

Навколо себе ще за мирного життя чоловік зібрав найкращих людей, які в таких складних умовах без зайвих запитань відгукувалися на всі його запити.

«Згруппувалися всі. У нас є групи у вайбері. Якщо щось треба було, то ми одразу писали. Від шкарпе-

ток до коштів збирали, це все так було активно. Навіть зараз ми збираємо кошти на один із підрозділів, де є наші вихованці. Є наші чемпіони світу. Вони готуються їхати на схід. Ми за добу зібрали майже 50 тисяч спільними зусиллями», – зазначає Сергій Петрикей.

Зараз клуб поступово оговтується від подій блокади і починає свою роботу. Звісно, складно розпочати повноцінні заняття, зважаючи на те, що чимало обладнання віддали на потреби захисників і жителів міста. Та Сергій упевнений, що зовсім скоро найнеобхідніше повернеться до нього.

«Я завжди говорив: роби добро – і воно повернеться. Я написав лише один пост із проханням, якщо в когось є – надайте хоч один мат для тренувань. За два-три дні нам зібрали повністю всі татами. Якщо ти робиш добрі справи – вони повертаються. Ми допомагаємо і нам допомагають», – запевняє Сергій Петрикей.

ДУХОВНИЙ ФРОНТ: У ЦЕРКВІ СНОВСЬКА МОЛЯТЬСЯ ЗА УКРАЇНСЬКИХ ВОЇНІВ ТА ПЕРЕМОГУ

Церковне питання. Скільки палких дискусій воно збирає навколо себе. Та поки хтось обговорює всі «за» та «проти» такого переходу і шукає істину для себе, інші вже давно визначилися зі своїм шляхом.

Так, наприклад, у Сновську вже приблизно 10 років функціонує церква, в якій віряни моляться українською мовою за долю нашої країни та її народу.

«Цей храм побудований громадою Української церкви 10 років тому на власні гроші та власними руками. Під омофором Блаженнішого Епіфанія, молимося українською мовою за Україну і взагалі за український народ», – розповідає отець Василь, священник парафії Преображенської церкви в місті Сновськ.

Якщо для когось питання церкви виявилось актуальним лише під час повномасштабного вторгнення, то для вірян цього храму тема українських храмів постала ще у далекому 2015 році.

«У 2015 році, коли звершилося освячення цього храму, я одразу зробив цей вибір за двома факторами: перший фактор – це те, що московський

патріархат не підтримав український народ у 2014 році, не засудив агресію росії, ба більше: підтримував «руській мір». Другий фактор – молитви в цьому храмі звершуються українською мовою», – зазначає Андрій Сильченко, церковний староста храму Преображення Господнього міста Сновська Спасо-Преображенської парафії Чернігівської єпархії.

Деякі парафіяни остаточно перейшли в цей храм, хтось досі сумнівається в доцільності такого кроку, утім, Андрій Сильченко упевнений, що з плином часу всі зможуть ухвалити остаточне рішення.

«Певна частина людей перейшла з московського патріархату в цей храм. Інша частина ходить і туди, і сюди, вони вважають, що немає різниці, в якому храмі молитися, Бог один. А є ті, хто ходить по великі треби – посвятити, похорон, хрещення, вони не цікавляться, що відбувається, що московський патріархат підтримує вбивства. З такими людьми треба працювати», – вважає Андрій Сильченко.

Храм відкритий щодня, богослужіння відбуваються щонеділі та у святкові дні. За бажання громади священник готовий проводити служіння щодня.

Зруйнований
російською ракетою «Іскандер»
готель «Україна» у Чернігові

Чернів.
Знищені житлові багатоповерхівки
по вул. Чорновола
(фото – Юрій Білак)

Чернігів.
Знищені житлові багатоповерхівки
по вул. Чорновола
(фото - Юрій Білак)

Чернігівський мікрорайон
Бобровиця
(фото – Юрій Білак)

Чернігівський мікрорайон
Бобровиця
(фото – Юрій Білак)

Знищений український танк
на околицях Чернігова
(фото – Юрій Білак)

Знищений житловий будинок
у селі Новоселівка під Черніговом
(фото - Юрій Білак)

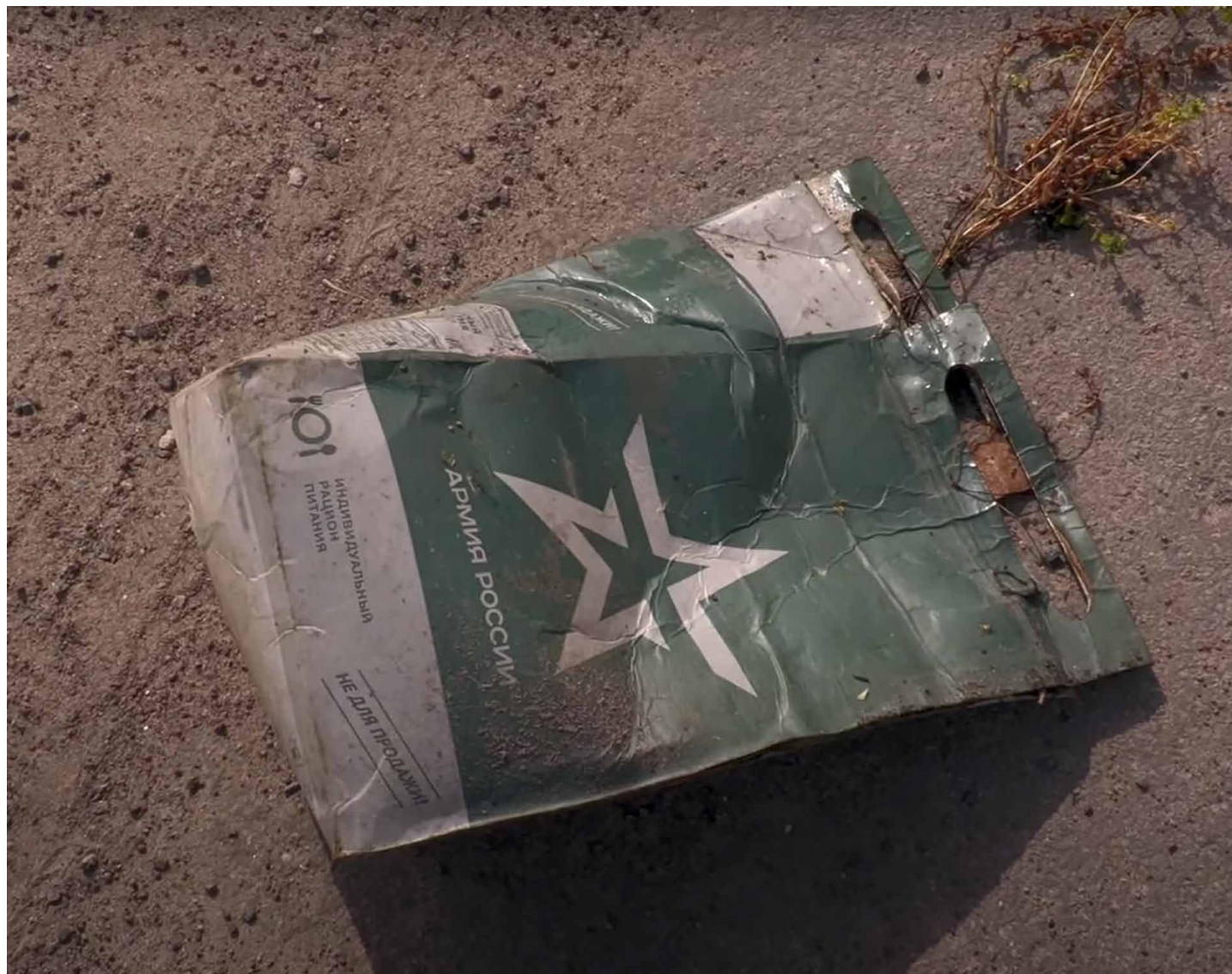

Залишки ворожого блокпосту
в Оновській громаді

Осколки і залишки
рашистської зброї
у Брусиліві

Пайок рашистів
в селі Черниш

Знищена російська техніка
біля села Пекурівка

Знищений російський танк
неподалік Городні

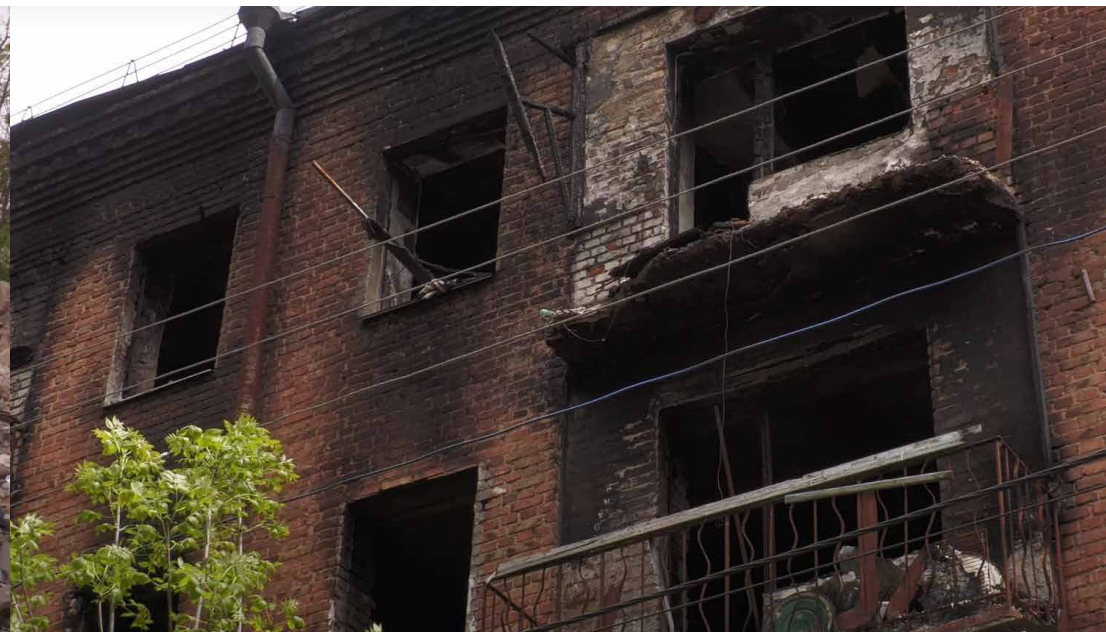

Знищена Новоселівка

Знищена Новоселівка

Обстріляні рашистами
багатоповерхівки у Чернігові
по вул. Толстого

Чернігівський мікрорайон
Лісковиця

Одна із шкіл Чернігова,
яку знищили росіяни

Підвал. Місце, яке в моменти найжахливіших обстрілів Чернігова давало містянам хоча б краплю душевного спокою. Та чи всі мали можливість спуститися у власний підвал? На жаль, реалії плачевні – чимало чернігівських бомбосховищ узагалі не були придатні до використання. Тому деякі чернігівці вирішили взяти ініціативу у власні руки.

«У період активних бойових дій я завзято волонтерив і бачив, у якому стані сховища та бомбосховища, і я знав, що тут є гарне бомбосховище, тому що з балансоутримувачем цього бомбосховища я підтримую тісні дружні стосунки, і він теж сюди приїжджав, він до мене звертався, він пустив людей. Балансоутримувач забезпечував їх водою, електрогенератором, тут усім забезпечив за власний кошт. Ми забезпечували їх харчами, карематами, татами, щоб люди могли спати на них», – розповідає Олександр Маркін, тренер-викладач із дзюдо, волонтер.

Та якщо це бомбосховище було в придатному стані, то більшість інших укриттів міста Олександра лякали.

«А інші сховища, де я був, по яких я їздив, були в жахливому стані. Люди спали де хто міг, деякі – на мішках із картоплею, багато людей помирали в сховищах, тобто лежить там бабуся, я їй харчі привіз, спустився до неї, погодували. А через 3-4 дні її нема. Жахливі умови, немає вентиляції», – зазначає Олександр Маркін.

Надивившись удосталь жахів чернігівських сховищ, Олександр вирішив узяти ініціативу в свої руки. Чоловік зібрав невелику команду з хлопчаків, яких він тренує, і запропонував їм разом облаштувати одне з бомбосховищ Чернігова.

«Виникла ініціатива так: ми були на тренуванні, до нас підходить наш тренер, Олександр Анатолійович, і каже: хлопці, треба допомогти прибрати в підвалі. Ми погодилися, тому що самі розуміємо, яка зараз ситуація в країні, що треба допомагати. Розуміємо, який підвал, якщо там старенькі дідуся й бабусі, то вони просто фізично не можуть собі його облаштувати, тому такі молоді хлопці, як ми, повинні допомагати», – зазначає Ільяс Кривоберець, юний учасник прибирання.

Спустившись у сховище, ми бачимо результат титанічної праці хлопців. Те, що тут було до цього, можемо лише уявляти з їхніх слів.

«Було дуже багато сміття, багато матраців брудних, не було світла зовсім-зовсім. Ми прийшли, побачили, що це жах. Зрозуміли, що нам 100% по-

трібно було допомогти цим людям», – розповідає Ільяс Кривоберець.

Плани з облаштування глобальні: у сховищі є свердловина з артезіанською водою – її треба прочистити, закупити автономне електрообладнання, встановити санвузли. Основну роботу з прибирання хлопці вже виконали. Також команді вдалося «освітлити» приміщення.

«Я попросив одного з батьків, бо коли ми сюди зайшли, то була обірвана проводка, кабелі, розетки. Тобто тут світла не було. Один із батьків – електрик, і я попросив: якщо можете – допоможіть. Він одразу погодився й усе це приміщення привів до ладу. Безкоштовно. Я оплатив матеріали, а він усе зробив», – резюмує Олександр Маркін.

Приклад Олександра та його вихованців укотре підтверджує, що все лише в наших руках. І ніхто не здатен допомогти нам настільки якісно, як ми хочемо та можемо зробити це власноруч.

ЖАХИ ВІЙНИ ТА ЗНУЩАННЯ ОКУПАНТІВ: НА ЧЕРНІГІВЩИНІ ЗНИМАЮТЬ ФІЛЬМ ПРО ГЕНОЦИД

На Чернігівщині розпочали знімати документальний фільм «Спомин», у сюжеті якого йдеться про геноцид, влаштований окупаційними військами у 1941-1943 роках, і проводяться паралелі з сучасними трагічними подіями після вторгнення рашистів. Проєкт реалізується в межах гранту Президента України та за підтримки Держкіно і Міністерства культури та інформаційної політики.

«За останні 100 років Україна пережила дві жахливі війни та два страшні геноциди. Перший – єврейський, який відбувся в 1941 році, другий – український, що відбувається зараз. Це буде документальний фільм під назвою «Спомин», психологічна драма, що пов'язує ці два жахливі геноциди, закликає людство схаменутися. Вона буде показувати, що історія може повторитися будь-де та будь-коли. Це може статися через 100 або 200 років», – розповідає Домнікія Левчук, режисер фільму.

Режисерка Домнікія Левчук пояснює, що давно активно цікавилася цією темою, але ніколи не могла подумати, що це знову відбудеться.

«Я починала знімати фільм, щоб цього ніколи не було. І коли воно повторилося, в мене був день ступору. Я не знала, про що говорити, я не знала, як далі, тому що історія повторилася», – зазначає Домнікія Левчук.

Герої фільму – діти, які пережили всі страшні події. Зйомки відбуваються на 13 локаціях. Це найбільш постраждалі від окупантів райони Чернігова й області, такі як мікрорайон Бобровиця, вулиця Чорновола, село Ягідне.

«Там, де жили діти, підвали, де вони ховалися. Мені важливо, як вони це пережили. Як вони жили, що чули, що бачили. Як вони до цього ставляться, як переживають. Тому я даю повну свободу, куди вони мене поведуть – туди я йду за ними. Ми працюємо на різних локаціях, шукаємо дітей, нові історії. І ці діти дуже сильно переживають ці події, всі жахи. Ми бачимо, що це сидить у них всередині, тому прийшла така ідея – що зробити, аби вони виплеснули свої почуття. Тому ми організували своєрідну арттерапію, щоб вони мали змогу випустити все, що їх бентежить, усі страхи. Щоб все це вийшло на стіни школи, яка постраждала», – зазначає Домнікія.

Вихід фільму запланований на 2023 рік, його перекладуть кількома мовами, щоб якнайбільше людей дізналися про жахи, які доводиться переживати українському народу.

«НОТАТКИ БЛОКАДНОГО ЧЕРНІГОВА»:
ЧЕРНІГІВЕЦЬ ВІВ ЩОДЕННИК ВІЙНИ

«Нотатки блокадного Чернігова» – так назвав свій щоденник війни чернігівець Владислав Пархоменко. З перших днів він почав робити записи, в яких описував головні події дня, буденні справи та свої відчуття і переживання. Поки в місті була електрика, робив це на своїй сторінці у Фейсбуці, а коли її не стало – почав писати від руки.

«Ще до початку повномасштабного вторгнення було зрозуміло, що фактично повномасштабна війна вже висить у повітрі. Тому що оці всі навчання рано чи пізно могли призвести до жахливих подій, які, на жаль, сталися 24 лютого. І я як історик відчував, що треба готуватися до найгіршого», – зазначає Владислав Пархоменко.

Майже одразу для себе він ухвалив рішення – до останнього залишатися в місті.

«Ще з першого дня я дав собі слово, що я з Чернігова нікуди не виїжджатииму. Тому що це моє рідне місто, і якщо буде така потреба, то необхідно ставати та боронити його. Оскільки я працюю вчителем, то мені особисто важливо було пережити кожен день, щоб мати потім змогу розповісти дітям про ці всі події, які відбувалися. І це дуже

важливо, я собі поставив таку мету – записувати щодня всі події за лютий і березень», – розповідає Владислав.

Чернігівець пригадує, найважчими були дні обстрілів у перші тижні, особливо бомбардування вулиці Чорновола.

«Це, мабуть, був один із найчорніших днів для Чернігова. Того дня я хотів піти здати кров для наших бійців, це неподалік того місця, де сталася ця жахлива подія. Але якраз того дня звернулися люди з проханням підготувати покривки для хлопців на блокпостах. Ми у своєму дворі почали викопувати їх. І це, можливо, мене і вберегло», – зізнається Владислав Пархоменко.

Занотовував він і перебіг звичайних щоденних справ. Адже по хліб доводилося стояти по чотири години в черзі. А на власному велосипеді він перевозив по 20-30 літрів води щодня, аби мати хоч маленький запас. З відходом рашистів з області цю справу він не покинув та сподівається якнайшвидше зробити запис про нашу Перемогу.

«Фактично цей щоденник ще не завершений, бо триває повномасштабна війна з російською федерацією. Одного дня, сподіваюся, це буде дуже швидко – останній запис у цьому щоденнику буде присвячений саме Перемозі над рашистами. І завдячуючи нашим хлопцям зі Збройних Сил України, я сподіваюсь, що так і буде», – запевняє Владислав Пархоменко.

У майбутньому планує, що спогади зі щоденника можна буде надрукувати та видати невеликою збіркою про блокадний Чернігів і події російсько-української війни.

КРЕМАТОРІЮ НЕ БУЛО, АЛЕ ВКРАЛИ НА 10 МІЛЬЙОНІВ:
КРОХМАЛЬНИЙ ЗАВОД ПІДРАХОВУЄ ЗБИТКИ

Компанія «Левона», розташована в селищі Седнів, до війни виробляла 20 тонн модифікованого крохмалю. Крім нього, підприємство виготовляє картопляне та горохове пюре. Поряд на прилеглих землях вирощує картоплю, бобові, олійні, що переробляються на заводі. Таким чином створено замкнений цикл виробництва «поле – завод». Та з перших днів окупації Седнева російські війська влаштували на підприємстві свій госпіталь.

«Окупанти сюди нагрянули 25 лютого, вигнали нашу охорону. Розмістилися в офісному приміщенні, зробили тут лазарет. Тут техніку розміщали, снайпери сиділи на найвищій точці. І позривали всі двері, покрали всю електроніку, склади пограбували. Потім забрали техніку, два телескопічні навантажувачі, вартістю приблизно 5 мільйонів гривень, 2 дизельні кари, 3 причепи. А загалом збитки становили понад 10 мільйонів», – розповідає Василь Левицький, директор заводу.

Серед місцевих жителів і на сайтах новин поширювалися чутки, начебто на самому заводі окупанти спалюють тіла загиблих. Утім, керівник і працівники запевняють: це не більше як вигадки.

«Чутки такі ходили, що там у нас є на сушиці дров'яний котел, що там спалювали людей. Ну, це треба бути зовсім недалеким. Ви ж розумієте, людина складається з білка, то під час горіння виділяється дуже сильний запах, який чули б по всьому Седневу», – спростовує чутки керівник заводу.

«БМП, танки, «КАМАЗи», «КРАЗи», ось таке... Ну, крематорію точно не було. Я в цьому впевнений на 100 відсотків. То наша заправка горіла, а не крематорій», – зазначає Павло, працівник підприємства.

А от те, що крали нижню білизну, – це, кажуть, правда.

Із роздягалень підприємства вони винесли все.

«Ну, штанів немає в багатьох, взуття та шкарпетки позабирали. Ну, напевно, людям там нічого вдягнути», – пригадує Світлана, працівниця підприємства.

Іншою бідою стало мародерство місцевих.

«Біда в тому, що крали не тільки ті, а й наші. І це найбільше засмучує. От у нас вкрадено 78 тонн добрив. 57 рідких добрив марки КАС і 21 тонна карбонату. Це так тяжко працювати, коли ти відчуваєш, що тут є люди, які тримають камінь за пазухою», – бідкається Василь Левицький.

Із 13 квітня підприємство відновило виробництво, але ще й досі не може підрахувати всі збитки.

«За рахунок того, що не працювала вентиляція, картопля втратила свої властивості. Тож

нам довелося її переробляти на крохмаль. Це знову збитки, на додачу до тих 10 мільйонів ще додалося, мабуть, 5», – припускає Василь Левицький.

У зв'язку із високою ціною на пальне та добрива цього року підприємство планує дещо змінити вектор виробництва.

«Ми цього року відмовилися садити картоплю, хоча маємо для її вирощування всю техніку. Картопля переходить у розряд збиткових культур. Якщо торік собівартість картоплі становила 4,50 грн, то цього року, якби ми вирощували, менше як 6-7 грн не була б. Тому ми переорієнтувались більше на соняшник, рідак посіяли. Плануємо встановити лінію з виробництва соняшникової та ріпакової олії. І в перспективі на другому етапі плануємо виробляти з рослинної олії біодизель», – зазначає Василь Левицький.

ПРАПОР УКРАЇНИ МАЙОРІВ УВЕСЬ ЧАС:
ЯК ЖИЛО СЕЛО ПЕКУРІВКА ПІД ЧАС ОКУПАЦІЇ

Здається, ніби російські окупанти познущалися над кожним куточком нашої області. Села, ліси, луки, річки – до всього дотяглася кістлява рука війни. Свій слід орки залишили й у селах Пекурівка та Політрудня, що були транзитними для окупантів.

Тут вони встановили свій блокпост та інколи зупинялись, аби розжитися продуктами. Хоч і крізь зуби, та місцеві погоджувалися допомогти, адже окупанти при собі завжди мали зброю, яку націлювали на мирних людей.

«Першочергово стояв блокпост на виїзді з села. В нас тут є «Зоря», там багато техніки. У нас тут є охорона, ніхто не ховався, всі приходили на роботу. Працювали. Солдати почали стрибати через паркан, але охорона їм сказала, що не варто тут лякати людей і мародерити. В нас ФАП, приміщення старостату, магазин, але вони вікон не били, не мародерили. Приходили. Інколи приходили, говорили, що в них немає води. Заходили в тракторний парк, питали, чи можна заїхати. З автоматами, звісно, що скажуть дати, те й давали», – пригадує Надія Василівна, староста Пекурівського старостинського округу.

Голоду в селах не було. Багато продуктів доводилося провозити через російський блокпост, та, на щастя, орки ніяк цьому не заважали.

«Роздавали яйця, курей, молоко, бо є молочно-товарна ферма Мололи борошно, теж людям давали. Привозили хліб. Там стояв блокпост, але нам дозволяли привозити хліб, олію. Я думаю, що на той час було добре. Виживали», – зазначає староста.

Місцеві жителі намагалися пояснити російським окупантам, що вони вбивці, а не рятівники.

Та хіба здатен пустоголовий кат усвідомити душевні моління невинних людей?

«Молоді хлопці. Я питала: «Мами є у вас?» – «Є.» – «У мене діти є.» – «Як ви думаєте, ваших мам душа болить?» – «Ми не можемо зв'язатися.» – «А ви чуєте, бомблять Чернігів, у мене душа рветься... Мої діти ні в чому не винні. Ми ні в чому не винні. Ми вас сюди не кликали. Ви нам не потрібні», – розповідає пані Надія.

Видихнути з полегшенням і дати волю емоціям жителі села змогли лише тоді, коли побачили в селі українських військових.

«Після обіду, після того, як вони вийшли, заїхали наші хлопці. Мені зателефонували та сказали, що заїхали три танки. Діти підбігали і казали: «Слава Україні!», хлопці відповідали. З усіх дворів вибігали люди, пропонували нашим хлопцям пиріжки, навіть борщ. Обнімали, зустрічали, плакали.

Не було такого, щоб хтось був осторонь. І старі, і малі... Стільки було радості! Мені телефонували і казали: «Наші! Наші!» – емоційно пригадує Надія Василівна.

Пекурівка та Політрудня вистояли в нерівній боротьбі з окупантами. Своєю головною перемогою жителі села вважають прапор України, який окупантам не вдалося зняти під час своїх частих візитів. І який майорів тоді, коли рашистські колони відходили з Чернігівщини. І майорить зараз.

«Не один раз хотіли зняти наш прапор. Підбігали, автоматами діставали, але наш прапор не зняли. Зняли тоді, коли виходили повністю з нашої території, це десь було 1-го числа. Один не зміг зняти, знімали вдвох. Але одразу знову поставили на місце і наш прапор майорів», – запевняє жінка.

КРАЛИ ВСЕ, НАВІТЬ ВУЛИЧНИЙ ТУАЛЕТ:
ЖИТЕЛІ СЕДНЕВА – ПРО ЧАСИ
РОСІЙСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ

Седнів – селище міського типу Чернігівської області, звідси до обласного центру приблизно 30 кілометрів, а до контрольно-пропускного пункту Сеньківка – 62 кілометри. 24 лютого жителі громади одними з перших почули та побачили російські окупаційні війська.

«З першого дня, ось після обіду вони вже були в Седневі. Якщо говорити про все село, то буквально воно все здригалося від техніки. Бо центральною трасою тут ішли без перерви колони техніки. Це були танки, броньовики. Ця техніка породжувала такий гул, що все в буквальному сенсі гуло. У нас неширока траса, але вони їхали від одного паркана до іншого. Ходили військові зі зброєю, по 3-4 чоловіки, шукали адміністрацію. Вони хотіли, щоб влада співпрацювала», – згадує Тетяна Мориляк, секретар Седнівської селищної ради.

І продовжує згадувати події тих жахливих днів:

«Вони не ходили по житлових будинках, а займали будинки, в яких не жили люди. Але нам не дозволяли йти до центру, снайпер сидів на другому поверсі магазину, і йому достатня частина

селища була доступна для огляду. Після того, як розбомбили зв'язок, люди виходили на пагорби, щоб зв'язатися якимось із рідними, почути новини та розказати, що ми тут живі. То ці ділянки вже прострільювалися, люди передавали одне одному, щоб не виходили туди, бо кожного дня там могли застрелити. Ви знаєте, на жінок якимось менше звертали увагу, а чоловіків увесь час, де був перетин між селами, наприклад, між Седневом та Макишином. Могли кожного чоловіка зустріти та сказати: «Роздягайся!». Роздягалися буквально до плавок і шкарпеток. Шукали, мабуть, татуювання. АТОвців таким чином шукали чи я не знаю. Але для чоловіків це було досить непросто. Для жінок якимось простіше. Але молодих дівчат старалися з дому не випускати».

Усі адміністративні та приватні будівлі були заселені окупантами.

«Жили вони в селищній раді, бо тут, бачите, дуже зручна місцина, щоб усе бачити. Вони все розкидали, розкрили, такий безлад навели. Я була, коли, мабуть, минуло 6 днів після того, як перші загони побули та пішли далі. І я зайшла, щоб подивитися, що тут відбувається, бо всі казали, що зайти неможливо. І дійсно, пляшки від спиртного – від вина та горілки. Якісь чарки, сухі пайки їхні, все валялося. Тут же місце, де вони, можливо, спали, і тут же коробки, в які вони справляли нужду. Сморід, бруд. Вони займали всі адміністративні

будівлі. Крім того, жили в лікарні, в нашій амбулаторії. Там їх теж було дуже багато. І такий незрозумілий момент: вони весь час користувалися електрообігрівачами. У лікарні на цей час котел працював на мінімальній потужності, тож можна було зробити один поворот – і було б тепло. Вони не розуміли, що це газове опалення, що тепло може бути саме так. Коли я зараз пригадую ці всі моменти, то пригадую як щось страшне, хоч на нас бомби не летіли. У нас дуже небагато будівель, які зазнали руйнувань. У нас по Седневу це чотири будинки і по Чернишу чотири. Це небагато, бо наші воїни шкодували нас. Хоча тут усе було нашпиговане окупаційними військами. І саме звідси кожен вечір або з 4-ї ранку, або з 5-ї до 9-ї години відбувалися обстріли Чернігова», – розповідає Тетяна Мориляк.

Завезти продукти та ліки вони також не дозволяли. Ситуацію рятували волонтери з навколишніх сіл і підприємці.

У пошуках наживи орки розікрали два відділення пошти. Також виносили побутову техніку, яку бачили в адміністративних будівлях – чайники, обігрівачі, ноутбуки. Місцеві магазини були винесені повністю, а в одному з них облаштували свій штаб.

«Ці двері були начебто зачинені, але двері з тильної сторони, всі решітки і двері, були вибиті. Їх стільки там понаїхало... Вони вивозили

все. Продукти були і непродуктові товари, ми працювали за принципом супермаркету. Майже на мільйон вивезли всього. Пообривали електрику всю, лампочки повикручували. Ну, це якісь наче нелюди, я не знаю. Сусіди бачили, як вони милися, розвішували білизну. Ми зробили дах, але вони все скинули. Весь профнастил був скинутий, вони вкривали ним свої машини. На даху сидів снайпер, у підвалі, казали, що був якийсь генерал. На порозі вони зробили щось схоже на бліндаж. Дерев'яний вуличний туалет поставили на вантажну машину, замотали чорною плівкою та повезли», – пригадує Світлана Попченко, власниця магазину.

Під час затишшя Світлана разом із сусідом вирішили навідатися до магазину, щоб перевірити, що вціліло. Неочікувано в цей час війська повернулися і почали розстріл вишок зв'язку.

«Підїхали три БТР сюди, до танку, а ми були тут. І по вулиці була автоматна черга. Ми не знали, як нам діяти далі, заховалися за прилавки. Хотіли вийти з тильної сторони, але й туди вони вже заїхали. І така автоматна черга була. Вони розстрілювали антену, з автоматів це не вдалося, тож вони почали стріляти з танків. Вони розстріляли тут вишку, потім поїхали на ферму. Там була вишка Київстару, то й ту розстріляли. Дах зірвали, у нас усе тепер тече. Я назбирали гільзи в тій кімнаті, напевно, по дронах стріляли. Отут пляшки валялися, а за

тим постаментом ходили в туалет. Ставили розтяжку, але ж самі й підірвалися на ній, це сусіди казали. Одна група поставила розтяжкидесь тут за магазином. А друга приїхала і один із них так підірвався», – розповідає пані Світлана.

«Страшно виходити було, вулиця мала, а воно пре. Якась техніка з гарматою була, нікуди не звернути. Страшно, бо обстріли, але найжахливіше – коли літаки гули. Одного разу летіли два, перший начебто підбили під Черніговом. А другий так низько летів, що крилами мало дерева не чіплав. Полетів туди кудись, мабуть, у бік росії. Біля річки багата людина живе, то чотири «КАМАЗи» вивезли звідти, ну, все, що накрали там. У нас зовсім нічого не було. Через річку переплавлялися хто як міг. Човном, хто мав. Їздили у друге село, у мене син має чотирьох дітей, то кожного дня доводилося так їздити. Запасів же жодних не було, хто ж міг подумати, що вони колись знадобляться», – пригадує пані Тамара, жителька Седнева.

Жінки кажуть, тільки нещодавно перестали тремтіти руки. Від неприємних спогадів рятують себе буденними справами по господарству. Але ще й досі лячно, коли на вулиці чують грім під час негоди.

ЯК ЖИЛИ ОКУПАНТИ В СЕЛІ ЧЕРНИШ

Черниш – невеличке село в Чернігівському районі. До війни спокійне і привітне, а після перших вибухів – налякане. Приблизно два місяці село було під окупацією і за цей час встигло добряче наковтатися страху.

«Прийшли вони до нас увечері першого дня, 24 лютого, й одразу стали на початку села. Побачили сільську раду, тут і товариство імені Шевченка, це приміщення з двох поверхів. І вони тут позривали в нас усі замки та заселилися. У нас тут опалювалася сільська рада газом, тож їм тут було добре спати і жили в теплі, добрі», – розповідає пані Ніна, місцева жителька.

Обравши собі прихисток, російські окупанти почали ходити по селу та відбирати в місцевих жителів телефони і сім-картки.

Перевіряли журнал викликів і дізнавалися, кому телефонували люди, з якою метою. Забороняли виходити з домівок. Утім, погрожували лише на словах. На щастя, нікого з місцевих не мордували.

«До людей як вони ставилися? Щоб когось сильно побили чи ще щось, такого в нас не було, але люди були налякані, сиділи по хатах, по погребях. Бо вони метрів за сто розмістили свої танки,

свою техніку та стріляли по Чернігову», – розповідає пані Ніна.

Після відходу російської армії місцевим жителям знадобилося ще чимало сил і часу, аби прибрати залишки «руського міра» в сільраді та по всьому селу.

Розгрібали сміття всім селом. Так само разом раділи тому, що всі живі.

«А після себе таке залишили, що я не знаю, чи можуть після себе таке залишити люди чи нелюди. Ну, мені здається, що свині після себе такого не залишають. Свиня ніколи не сходить у корито справити свою нужду. А тут було і корито, і як крали баранів, то смажили тут. І кров була розлита з цих баранів, шкури валялися і вони на тому самому місці їли, ходили в туалет і на тому ж місці спали», – запевняє жінка.

Деякі місцеві знаходили в собі сили говорити з окупантами, запитували в них, чому вони прийшли, намагалися пояснити, що тут їх ніхто не чекає.

«Ці люди, які спілкувалися, вони пояснювали, що ми не бандерівці, що чого ви прийшли, що нам тут добре. Вони самі ходили по хатах, телефони в усіх забирали, сімки позабирали. Люди їм усі казали: чого ви до нас потрапили, що вам від нас потрібно? А вони заздрили нам, що всі багато живуть, що у всіх вода в хаті, газ у хаті. Для них це все було дико, і вони прямо заявляли: «Як ви багато живете», – зазначає пані Ніна.

Зараз Черниш намагається повернутися до свого спокійного та розміреного ритму. Потроху повертається рух на вулички й усмішки – на обличчя людей.

Рана російської окупації ще довго загоюватиметься в душах людей. Та зараз вони лікують себе роботою.

ЮНИЙ ВОЛОНТЕР: ХЛОПЧИК ІЗ ЧЕРНІГОВА
ДОСТАВЛЯВ МОРОЗИВО ВІЙСЬКОВИМ
НА БЛОКПОСТИ

Війна об'єднала українців в одну потужну силу, яка щодня протистоїть страшному ворогу. В цій боротьбі кожен має свій фронт, який він визначає самостійно. Тринадцятирічний Кирило купував і доставляв нашим військовим морозиво. Невеличкий солодкий порятунок у жахливу літню спеку. Ідея спала на думку випадково.

«Коли почалися такі спекотні дні, я зрозумів, як тяжко солдатам у штанах і кофтах, у касках стояти на сонці цілими днями, і мені спала на думку ідея. Я спершу взяв грошей і вирушив на блокпост, привіз їм морозива. А потім виклав у сторіз в Instagram і сказав, що всі небайдужі, хто хоче приєднатися, то, будь ласка, скидайте гроші, я буду знімати це на відео і возити на блокпост морозиво», – розповідає юний волонтер Кирило Волошко.

Щодня підтримка хлопця в соцмережах міцнішала. Аби зібрати кошти на купівлю морозива для кількох блокпостів, було потрібно менше як 24 години. Коли коштів налічувалося достатньо, хлопець сідав на велосипед і доставляв морозиво.

«Я беру велосипед і їду на блокпости, які добре знаю, територію я також добре знаю і знаю, де розташований кожен блокпост, то й відвожу на велосипеді», – зазначає Кирило Волошко.

Військові дуже вдячні хлопцю. Кирило впевнений, що в нинішніх умовах кожна дрібничка важлива для військових.

«Ну, я вважаю, що треба завжди підтримувати наших солдатів, вони нас захищають. І навіть такими маленькими дрібничками, як морозиво, вода тощо, бо їм приємно», – переконує Кирило Волошко.

МАГІЯ ПЛЕТІННЯ: ЯК У СНОВСЬКУ ДОПОМАГАЮТЬ СТАТИ НЕПОМІТНИМИ

Громада Сновщини активно допомагає захисникам України, десятки людей об'єднуються за спільної мети – перемогти ворога. Учні, батьки та вчителі місцевої гімназії надавали допомогу воїнам ще від початку вторгнення на сході України, а після вторгнення окупантів на Чернігівщину опанували ще й нові напрями.

«Почали з плетіння маскувальних сіток, першою була зимова. Тоді ми ще вчилися, залучали дітей до цього. Допомогали наші випускники. Далі організовували різні акції до свят, формували подарунки для військових. Потім проводили акцію «Портфелики для дітей сходу», збирали рюкзаки та наповнювали їх усім необхідним канцелярським начинням. Збирали продукти харчування, допомагали Чернігівському шпиталю. Збирали консервацію, солодоці. І протягом усіх цих років плели сітки», – розповідає Інна Харченко, заступниця директора з виховної роботи Сновської гімназії.

Плести сітки допомагали і жителі громади, вони приносили різну тканину або ж нарізали її. Але в теперішній час головне в цьому процесі – основа, якої не вистачає. Шукають її у рибалок і навіть

зшивали для цього сітки від картоплі. Корюківські волонтери частково також ділилися запасами, тепер вони разом виготовляють ще й маскувальні «Кікімори».

«Ми ще опанували цього року новий вид плетіння – і виготовляємо отакі «Кікімори». На манекені – основа, це вже готовий костюм. Це верх із капюшоном, і оце низ – такі штанці. У нас є група дівчат-майстринь, то ми вже готові виготовляти нові», – зазначає Інна Харченко.

На виготовлення маскувальних костюмів потрібно менше часу, аніж на маскувальні сітки. Один костюм можна сплести за один день.

На відміну від ниткових «Кікімор», такі мають меншу вагу, це означає, що й захисникам буде легше в них. Головне – використовувати натуральні тканини. Для цього ідеально підходить постільна білизна, яку можна фарбувати в потрібний колір. Усі викладачі та учні мріють лише про мир у рідній країні, аби вони мали змогу відновити очне навчання.

«Ми так працювали в цих умовах, що наші учні на другому етапі обласних всеукраїнських предметних олімпіад вибороли 10 дипломів. Іщук Ірина, учениця 10 класу, отримала диплом першого ступеня в «МАН» у туристичній секції. Зараз готується захищати свою роботу на всеукраїнському етапі. Литвиненко Роман пройшов конкурс FLEX, який проводить Британська Рада, наступний рік

він навчатиметься в Америці», – розповідає Лариса Амельченко, директорка Сновської гімназії.

Також тепер викладачі облаштовують аудиторії та приміщення. І мріють запустити нову їдальню.

«Приміщення нашої їдальні згоріло у 2016 році. І його уже відремонтували, зробили все можливе. Там у нас кухня буде, але, на жаль, на цей момент на кухні немає ще обладнання, воно коштує понад 5 мільйонів гривень», – бідкається Лариса Амельченко.

Усвідомлюючи складність ситуації в державі, сподіваються на допомогу благодійників. Але всі одностайно вважають: Перемога буде за нами, а наблизити її може кожен, треба просто щодня робити те, що вмієш.

МІНИ В МУЗЕЇ: НАСЛІДКИ ВОРОЖОГО ВТОРГНЕННЯ В ЧЕРНІГОВІ

Культурний фронт Чернігівщини добряче постраждав під час активних бойових дій. І хоч більшість пам'яток не була основною мішенню ворога, та зазнала руйнувань від осколків, які хаотично розліталися під час обстрілів міста.

Одним із тих, хто потрапив під удар, був музей-заповідник Михайла Коцюбинського в Чернігові.

«Звісно, що музей важко пережив блокаду, напевне, як і всі, хто залишався в Чернігові, так і музей. Усі знають, що були постійні обстріли, що фактично до 31 березня постійно щось вибухало, щось прилітало – і музей трошки постраждав, тому що 6 березня ввечері тут був посилений мінометний обстріл і кілька мін прилетіли поруч зовсім, і в сусідній будинок поцілила міна, а будинок розташований за 15 метрів від нашого музею і за кілька метрів від меморіальної садиби Михайла Коцюбинського. І якраз уламками цієї міни було пошкоджено стіни меморіального будинку. Уламки пролетіли наскрізь, будинок дерев'яний, то вони пробрили стіни двох кімнат, вибухом побило вікна, повиривало двері. Міна була не одна, їх більше десятка поряд впало, тому була доволі потужна

вибухова хвиля, що повибивала фактично вікна, двері. Ну, такі незначні пошкодження ми вже поремонтували з того моменту, як відновили роботу в музеї. Звісно, стіни пробиті і дах – це потребує значних капіталовкладень, тому поки в нас стоїть так», – розповідає Наталія Коцюбинська, заступник директора з наукової роботи Чернігівського літературно-меморіального музею-заповідника Михайла Коцюбинського.

Музей-заповідник налічує три частини: меморіальна садиба, літературна експозиція і сад. Та через пошкодження зараз працює лише сад. Працівники музею всіма силами підтримують його благородний вигляд. Також колектив музею відремонтував незначні пошкодження будівлі. Утім, дороговартісні роботи потребують і фінансів, і рук професіоналів.

«Літературна експозиція менше постраждала, там буквально кілька вікон було розбито, але ми зняли експозицію фактично. Ну, не повністю, а частково зняли, предмети основного фонду. Ми їх сховали в фондосховище для надійнішого збереження. Плануємо дець восени трішечки її підкоригувати, тому що в нас були моменти, які на сьогодні вже потребують якихось уточнень, змін, доповнень. І, можливо, будемо організовувати тимчасові виставки, в нас є виставкова зала, в якій можна це робити, ну, якщо буде більш-менш спокійна обстановка. А меморіальну садибу нара-

зі ніяк, поки не проведемо ремонтні роботи. Там наскрізні діри в стінах. Ви ж розумієте, що там ми не можемо розміщувати експонати в жодному разі, тому що дощ, волога потрапляє – експонати псуються. І тому поки що на меморіальну будівлю жодних планів до ремонтних робіт нема. А на ремонтні роботи планів зараз також нема, бо дефіцит коштів», – розповідає Наталія Коцюбинська.

Та попри кількість робіт, які мають бути виконані, працівники музею готові приймати відвідувачів та радувати їх красою саду Коцюбинського в ці складні часи.

ПРИХИСТОК ДУХУ І ТІЛА: ЖИТЕЛІ МІКРОРАЙОНУ ЛІСКОВИЦЯ ВІД ВОРОЖИХ ОБСТРІЛІВ ХОВАЛИСЯ В ПЕЧЕРАХ МОНАХА

Коли чуєш свист снаряда, єдине, що лунає в думках, – молитва. Здається, що всюди небезпечно і допомогти може лише Божа милість. Тому в дні активних бойових дій на Чернігівщині Іллінська церква стала прихистком для жителів чернігівського мікрорайону Лісковиця.

«Люди чули таку легенду, яку розповідав почесний громадянин міста Чернігова Герард Кузнецов: у 1941 році, коли німці обстрілювали місто Чернігів, то жителі Лісковиці ховалися в Антонієвих печерах від ворожих обстрілів. Місцеві жителі Лісковиці знали цю легенду, що так було під час Другої світової війни. Хоча документальних підтверджень немає, але люди чули таку легенду, і жителі Лісковиці, коли почалися сильні обстріли, в березні просилися сховатися в Антонієвих печерах», – розповідає Андрій Глухенький, завідувач відділу наукового дослідження печер та пам'яток археології Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній».

І хоч Антонієві печери не є офіційним укриттям, а, за словами пана Андрія, є навіть небез-

печними, жителі міста, попри всі застереження, приходили сюди під час повітряних тривог.

«Це духовна святиня, там є чудотворна ікона Троїцької Іллінської Богородиці, кістки монахів-мучеників, і от люди були впевнені, що це їх захистить», – запевняє Андрій Глухенький.

Сліди «руського міра» навколо церкви видно неозброєним оком. То тут, то там бачимо руйнівні наслідки обстрілів: понівечені паркани, вибиті шибки у вікнах і найгірше – знищені будинки.

Серед усієї картини руйнацій здається, ніби вціліла Іллінська церква була під захистом Божих сил. Проте розпитавши працівників, дізнаємося, що дещо до святині все-таки долетіло.

«У мене в руках осколки від російських авіабомб, які падали на території Болдиної гори міста Чернігова, зокрема 16 березня авіабомба впала на вершину Болдиної гори, яка знаходиться за територією Антонієвих печер, і оці осколки долетіли до наших печер. Зокрема вони пошкодили металеву поверхню каплички над входом до нижнього ярусу Антонієвих печер. Тобто там видно отвір діаметром десь 10 сантиметрів – це від оцих осколків. Відповідно, нам пощастило, що не були втрачені життя людей. І також було вибито кілька вікон у східній вівтарній обсидії Іллінської церкви, що була найближче до епіцентру вибуху», – зазначає Андрій Глухенький.

Злочини росії проти пам'яток архітектури Чернігова зафіксовані та передані до столиці. Але

працівники Іллінського храму відремонтували наслідки обстрілів власними силами і тепер чекають на відвідувачів.

«Ми відновили свою діяльність. У нас уже були відвідувачі з Польщі, які приїхали допомогати місту Чернігову, також були відвідувачі з Полтавської області, тобто ми сподіваємося, що люди їхатимуть до Чернігова як до туристичного центру, відвідуватимуть Антонієві печери як духовну святиню. І, звісно, запрошуємо чернігівців до наших духовних джерел», – зазначає пан Андрій.

ЖИТТЯ ПЕРЕТВОРИЛИ НА ПЕКЛО: ІСТОРІЇ ВІЙНИ БАГАТОСТРАЖДАЛЬНОЇ НОВОСЕЛІВКИ

«Ключі є, а дому немає», – так про свою оселю розповідає Олександр Манін, житель села Новоселівка, що під Черніговом. Більше ніж 30 років своїми руками він будував цей дім для себе та свого сина. 11 березня внаслідок бомбардування російськими військами на подвір'ї разом із оселею вигоріло все – гараж, лазня, сарай і теплиця.

«Як дали... Там бомба велика на городі, яма біля 7 метрів завглибшки та діаметром шість метрів. Тут друга впала, трохи менша. А отам яма на асфальті – та й поклала кінець усьому. Все спалахнуло, напевно, термічна бомба якась або снаряд, Бог його знає, чим вони бомбили. Але все спалахнуло, почало горіти. Ми вискочили, але що ти зробиш, гасити ж нічим. І ось зараз у такому становищі ми. Один фундамент залишився... А мені ж 76 років, я все знову не потягну. Сподіваємося на державу, можливо ж, допоможуть», – зазначає Олександр Манін.

Син Олександра встиг пожити у своїй половині будинку тільки кілька років.

«Син прожив тут тільки чотири роки. І все пішло, як-то кажуть, шкереберть. І сусіди, ось

там дім, там другий, дім, гараж... Поряд дві бомби впало – і все... Нічого немає, нічого не залишилося, все розлетілося», – розповідає чоловік.

Його життя, каже, вберіг янгол-охоронець.

«Такий удар був, що стіни в погребі здригнулися, він увесь хитався. Я вже думав: усе, приїхали. Аж ні, пощастило. Як-то кажуть, янгол-охоронець у мене хороший. А коли я в лазні був, то мене разом із дверима викинуло на вулицю і я там лежав, підвівся, думав, гасити, але куди ж», – зі сльозами на очах пригадує чоловік.

Поки він мешкає у свого брата, але що робити далі – не знає. Єдина надія – на модульні будинки. Каже, життя його та односельчан перетворили на пекло.

Сусіди Олександра купили будинок у Новоселівці кілька років тому. Михайло Онищук розповідає, що батьки давно мріяли про власний великий будинок, бо до того жили в гуртожитку неподалік. Тож, придбавши нову оселю, вкладали в неї всі зусилля, кошти та душу. Та пожити в ньому вдалося лише два тижні.

«Шалені гроші, ремонт намагалися робити за новими технологіями, фактично всю техніку купували нову. Дещо навіть у кредит брали. Пряме наведення, завалено дах, підірвало його, все завалене. З іншої сторони також дірка велика і стеля обвалилася, все валялося на підлозі. А коли побачили, що там квартиру ще знищили, у всіх паніка була,

трусило всіх. Сльози наверталися, стільки грошей, стільки сил було вкладено. Головне – ми всі раділи, бо тільки збудувалися. У нас велика родина, в мами чотири доньки, в нас чотири зяті, в нас дев'ять онуків. Усі старалися для нас», – розповідає Михайло Онищук, житель Чернігова.

«Рускій мір» також зруйнував і власну справу батьків.

«Мама тут трошки сирами займалася, на базарі мали точку. Тут багато продукції залишалося, на велику суму, хотіли забрати. І машина тут легкова була, якою вони збирали молоко по навколишніх селах, також розбили. Тут усе просто впало», – бідкається пан Михайло.

Ще однією бідою стало мародерство: все, що вціліло від обстрілів, – вкрали.

«Мародерів дуже багато, повиносили все. За котел батьки віддали, мо, 50 тисяч, газовий був, гарний, новий – зняли. Два телевізори, один теж купували у кредит – зняли. Повитягували все – до тарілки, до ложки. Ну, майже все», – розповідає чоловік.

Дім Михайла також зазнав руйнувань, проживають вони з сім'єю в мікрорайоні Бобровиця, що неподалік.

УСЕ ЛЕТИЛО ТА ПАЛАЛО:
ЯК ЖИТЕЛІ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ВУЛИЦІ ТОЛСТОГО
ПЕРЕЖИЛИ ОБСТРІЛИ

Найбільше руйнувань у Чернігові зазнали околиці міста, одне з таких місць – мікрорайон по вулиці Толстого. Тут пошкоджені освітні заклади, приміщення котельні, гуртожитки та багатоквартирні будинки.

Ольга Куц мешкає в одному з таких. Як і більшість, вона до останнього не вірила, що буде війна, але вибухи зранку змінили її життя.

«Якраз 24 числа я прокинулася як ніколи рано, о 5-й годині. Захотілося насмажити млинців для дітей. Коли була на кухні, то почула вибух, і перша думка була – «війна», це одне слово, яке пронеслося в моїй голові», – пригадує пані Ольга.

Разом із чоловіком і двома дітьми вони вирішили поїхати до приватного будинку в Трисвятській Слободі.

«Зібрали всі речі необхідні, поїхали, ніби було спокійно. Ми тільки чули те, що відбувається в місті, багато вибухів. Бачили дим, дивилися новини, здалеку було чути сирену. А вже через кілька днів ми прокинулися від того, що здригається будинок, а зі стелі сиплется пісок», – розповідає далі жінка.

Із кожним днем лінія фронту наближалася до будинку, тож, знову склавши речі, під обстрілами вони повернулися до міста.

«Мене лякав п'ятий поверх і, коли були сильні обстріли, ми жили в сусідів на першому поверсі. Більше тижня спали в коридорі на підлозі, де три стіни повинні були нас захистити», – зазначає Ольга Куц.

Із 10 березня в будинку зникли газ, вода та світло, їжу готували у дворі. Та найстрашніше виявилось попереду – поїхавши знову по залишки продуктів, дізналися, що приватного будинку більше немає.

«Наче трохи все притихло, ми вирішили поїхати, але побачили – будинку немає. Залишився погріб і догорала одна стіна. Це було великим ударом для нас, 20 років мрії, 4 роки ми будували все. Радувало те, що нас там не було і ми залишилися живі. І що тут залишилася кімнатка, що не зовсім ми без житла», – ділиться пережитим Ольга.

Але цей будинок визнано аварійним. Найбільше постраждали два під'їзди – на третьому та четвертому поверсі.

Її та сусідів непокоїть майбутнє будинку і чи не залишаться вони сам на сам зі своїм горем. А поки, каже, навчилася жити одним днем:

«Тому що ти розумієш: ти прокинувся вранці – дякую за тиху ніч. День закінчується – дякую за день. І тільки знову сподіваєшся на тиху ніч», – зазначає жінка.

Альона Хорошок проживає в сусідньому будинку, він зазнав менше пошкоджень, але вікна не вціліли. Її чоловік на другий день повномасштабної війни пішов служити до Збройних Сил України. А вона разом із двома дітьми перебувала вдома, молодшій дівчинці ще немає року. Тому на 9-й день ухвалили рішення поїхати з міста, а коли все заспокоїлося – повернулися.

«Одне вікно є, а іншого немає. Ми все заклеювали, як нам казали, навхрест. Але ударною хвилиною вирвало. Двері також вирвало. На балконі також скла немає», – розказує пані Альона про своє помешкання.

Осколки з вікон вона прибирає й досі. Каже, дякувати Богу, що в момент обстрілу діти були далеко.

«Я не знаю, куди осколки полетіли б у той момент. Маленьке дитячко одне, другому – сім років. І якби осколки попали на дітей... Коли я прибирала в кімнаті, їх було дуже багато, до половини кімнати. Більше двох днів прибирала, отакі вони маленькі», – розповідає жінка.

Катерина Сташевська – мати трьох дітей. Три тижні вони ховалися від обстрілів у підвалі школи, бо в їхньому будинку нема бомбосховища. Їжу готували надворі, воду набирали з озера, а медикаментами обмінювалися з усіма сусідами.

«Воно все тремтіло, літало, дітям було дуже страшно. В підвалі не було світла, тому ми ви-

ходили, щоб хоч подивитися на сонце. А воно знову починає грюкати, літати з усіх сторін. Палало все, ми знову поверталися туди», – розповідає Катерина Сташевська.

На місяць із родиною вони виїхали до Черкаської області, а коли повернулися додому – не впізнали свого району.

«Коли приїхали, дивлюся на район і хочеться ще раз відкрити очі. Щоб побачити картинку, яка була до. Але цього немає, люди дуже перелякані, морально важко зараз жити, не те життя, яке було раніше. І воно не буде таким, як раніше, але все налагодиться, це питання часу», – запевняє жінка.

В одному всі мешканці одностайні: головне, щоб москальська бридота більше ніколи не повернулася.

Усі вірять у нашу Перемогу та Збройні Сили України.

ЗВУКИ СМЕРТІ, ЖИТТЯ В ПОГРЕБІ ТА ЗРУЙНОВАНИЙ РАЙОН: РОДИНА З ЧЕРНІГОВА – ПРО ВІЙНУ

Без сліз, щему в серці і розпачу на це дивитися неможливо... Сотні розбомблених осель, тисячі зруйнованих доль і ріки сліз та крові. Чернігівський мікрорайон Бобровиця фактично повністю знищений рашистами. Проклятий «руській мір» перетворив щасливих життєрадісних миролюбних людей на згорьованих і нещасних жертв війни.

«Нас почали 27-го обстрілювати. Ось воронки. Вискочили з погребя, якщо не свистить, то встигаєш перекурити. Води заготували, їжа була в погребі. Газу з 24-го числа не стало, світла й електрики. І досі нема нічого – так і живемо. Будинок побитий, перегордки, вікон нема. Всередині там дірки в прольотах», – розповідає Михайло Недій, житель Чернігова.

Понад місяць суцільних обстрілів, авіанальотів, бомбардувань. Увесь цей час родина провела у погребі. Навіть у десятиградусний мороз довелося сидіти в холоді і темряві.

Ці люди пережили справжнє пекло. Дякувати Богу, вони вижили. Хоч про жахи війни розповідають зі сльозами на очах, але відчувається, що вони нескорені і незламані. Як і весь український народ.

Розповів Михайло Недій і про трагічні випадки. Якраз навпроти його будинку знаходиться гуртожиток, який російські звірі також стирали з лиця землі. Разом із його мешканцями...

«Ногу відірвало хлопцю. Жінку в голову поранили, дівчинці ключицю перебило і ногу поранило. А четверо людей на смерть», – зізнається Михайло Недій.

Нині родина Недіїв оговтується від війни, хоча фактично кожен шум і досі викликає паніку і страх. У цих людей вже понад два місяці немає електрики і газу. Вони чудово розуміють всю складність ситуації і готові чекати скільки треба.

Увесь біль і розпач неможливо передати словами...

Та головне зараз – звісно, це Перемога, мир і відбудова нашої незламної Чернігівщини і непереможної України.

ЧЕРНІГІВСЬКА ЖУРНАЛІСТКА ПІВ РОКУ ЖИТИМЕ ТА ПРАЦЮВАТИМЕ В КОСОВІ

У боротьбі за власну державу і незалежність українців підтримують різні держави. Зокрема, вже багато відомо про військову і гуманітарну допомогу від Сполучених Штатів Америки та європейських країн.

Натомість про допомогу Україні від Косова інформації мало. Хоча ця країна, мабуть, розуміє нас дуже добре, адже свого часу її жителям також довелося пережити війну.

Нині в Косові перебувають українські журналісти з різних міст. Є представниця і від Чернігова, це відома журналістка Ірина Синельник. Наш журналістський десант пробуде в Косові пів року.

«Мені знайома журналістка, з якою ми співпрацювали в одній міжнародній програмі, ще в квітні надіслала посилання, що є така програма професійного захисту українських журналістів, яка передбачає проживання в Косові і можливість працювати для українських медіа, але віддалено. Програма реалізується Європейським центром свободи преси і медіа спільно з урядом Косова, Асоціацією журналістів Косова і НСЖУ. Спочатку я дуже вагалася, але потім вирішила подати заяв-

ку. Її тривалий час розглядали, бо різні перевірки відбувалися, і тільки на початку липня мені підтвердили участь у цьому проекті та забронювали квиток», – зазначає Ірина Синельник.

І ось відстань у майже дві тисячі кілометрів від Чернігова до Приштини, столиці частково визнаної республіки Косово, подолана.

За словами Ірини, до українців тут дійсно ставляться з розумінням, а спілкування з місцевими жителями не випадково виходить емоційним.

«Косовари пережили війну в 1998-1999 роках. Насильство вдалося припинити і врегулювати ситуацію завдяки введенню адміністрації ООН. Однак і до сьогодні сербська сторона час від часу влаштовує на кордоні провокації та робить відповідні заяви, зокрема і про «денацифікацію» Балкан. Ми десь уже чули про це?! Чимало країн світу, зокрема Україна, ще не визнали Косова. Імовірно, через те, що наші політики орієнтувалися на позицію росії в цьому питанні. До речі, росія і Сербія також не визнали Косова. І нині в місті Мітровиця частина території належить Косову, а частина – Сербії. Я ще там не була, але колежанки розповідали: після того, як перетнеш міст, який контролює ООН, можна побачити мурал, що Косово – це Сербія, а Крим – це росія», – розповіла чернігівська журналістка.

Зважаючи на свій сумний досвід, косовари щиро вболівають за Україну. Слова підтримки можна почути навіть у крамничках і перукарнях.

«Журналістки з нашої місії розповідали, що одна з перукарок розплакалася, дізнавшись, що вони – з України. Казала, що теж пережила війну і знає, що це таке, тож дуже нас розуміє та підтримує Україну», – сказала Ірина Синельник.

Вони нас дуже розуміють, бо те, що нині робить росія на нашій території, свого часу робила Сербія з ними – це мародерства, зґвалтування, вбивства та інші звірства.

До речі, за інформацією міністерства внутрішніх справ Косова, країна готова розмістити в себе 5 тисяч українських біженців, якщо в цьому буде потреба.

«Знаю про випадок, коли родина тікала від бойових дій із Приштини, причому довелося майже 16 кілометрів іти пішки. А з ними була старенька бабуся, яка не могла йти, то її несли в ковдрі. А далі вже був евакуаційний автобус. А документи всім косоварам серби розривали, щоб люди не могли повернутися додому. Багато косоварів виїхали під час війни до Албанії, Македонії, Чорногорії, а потім Туреччини, Німеччини та інших країн. І багато людей не повернулися потім на батьківщину. Але вони підтримують зв'язки зі своїми родинами. До того ж, у них є національна традиція: якщо ти працюєш за кордоном, то повинен допомагати родичам, що живуть у Косові. І в липні – серпні в них усі мігранти повертаються в гості додому. Значно зростає населення Приштини, аеропорт на по-

вну потужність працює, бо йде потік людей, які приїжджають у відпустку. Заведено, що спершу вони зустрічаються з рідними і тільки після цього разом їдуть на море чи ще кудись на відпочинок. Така у них традиція», – зазначає Ірина Синельник.

Косовари підтримують українців не тільки морально. Вони нещодавно зібрали та передали для українців гуманітарну допомогу.

«Місцева влада оголосила про збір допомоги. Було 18 пунктів збору, і люди приносили речі, засоби гігієни, їжу, побутову хімію. Цього разу не для військових, а для цивільного населення – жінкам, дітям, немолодим людям, які особливо страждають під час війни. Ще раніше відправляли допомогу від уряду українським військовим. Це були позашляховики. Тож Косово не залишається осторонь нашої біди. Можливо, тепер настав час визнати незалежність Косова Україною. Тим паче, що нині у Верховній Раді зареєстрований законопроект про це», – наголосила Ірина.

Місія доносити правду

Нині у Косові перебувають 20 українських журналістів з різних міст. З боку косовських медіа існує значний інтерес до українців: журналісти постійно запрошують на інтерв'ю та ефіри, під час яких усі діляться своїми історіями, пов'язаними із війною, де були під час воєнних дій, чим займалися.

«Я давала інтерв'ю, то ставили питання про місію журналістів під час війни, чи можемо

ми бути до кінця чесними, чи можемо доносити об'єктивну інформацію. Журналісти, які приїхали раніше, почали більш активно працювати з закордонними ЗМІ, зокрема швейцарськими виданнями. Така можливість є. Адже історії людей, які були свідками жахів, що відбуваються, цінніші, ніж офіційні повідомлення. І про те, що коїться в нашій країні, треба розповідати, бо людям за кордоном важко зорієнтуватися, що насправді відбувається в Україні. Перша журналістка, яка приїхала сюди, – це Людмила Макей із Кропивницького. Вона тут із квітня, тому – найпопулярніша українка в Приштині. Її тут на вулиці впізнають», – розказала Ірина Синельник.

Українські журналісти вже зустрічалися із прем'єр-міністром Косова, міністром закордонних справ, міністром внутрішніх справ. Під час цих зустрічей червоною ниткою також проходила тема важливості донесення правдивої інформації та важливості підтримки України.

Програма перебування в Косові також передбачає, що українські журналісти більше дізнаються про життя в Косові, про його культуру, традиції. Є зацікавленість у спільних проектах.

«Мені здається, що Косово також робить наголос на тому, щоб більше про цю республіку дізналися в Україні. І завдяки цій програмі це відбудеться. Ми ж, журналісти з різних міст, донесемо інформацію про Косово, як тут живуть люди,

як ставляться до українців. До речі, українські миротворці теж були в Косові. Невелика місія перебуває і до цього часу. До того ж, у мене таке враження, що ми дуже мало знаємо про війну в Косово, про той жах, який пережило місцеве населення, адже в них тут також чинилися звірства і були табори. Десь 20 тисяч албанських жінок, мешканок Косова, заявили про звалтування сербськими військовими. У центрі Приштини є пам'ятник, присвячений жінкам – жертвам війни», – розповідає чернігівська журналістка.

Та хоч як би добре було в гостях, завжди хочеться додому.

Ірина Синельник зізнається, що дуже скучає за Україною та рідним Черніговом. І каже, що тільки після тривалого перебування за кордоном посправжньому усвідомлюєш цінність своєї держави. А повномасштабна війна показала кожному з нас, наскільки добре ми жили, скільки прекрасних можливостей і перспектив у нас було. І обов'язково ще буде після нашої Перемоги!

НІЖИНСЬКІ ШКОЛЯРИ ЗБИРАЮТЬ НА «БЛОКПОСТУ» ГРОШІ НА ПІДТРИМКУ НАШИХ ВІЙСЬКОВИХ

Війна в Україні болить усім нам. І особливо тяжко доводиться дітям. Адже у свої юні літа вони, на жаль, не з книжок дізналися про страшні речі – вибухи, обстріли, бомбардування, смерть... Але навіть за таких обставин українські діти не втрачають надзвичайної сили духу та вірять у світлу Перемогу нашого народу. І не просто вірять, а наближають її, як можуть.

Нині багато дітей долучаються до справи із підтримки наших військових, бо війна в Україні дійсно народна, спільна біда дорослих і малих. Тож у багатьох містах і селах нашої Чернігівщини облаштовані дитячі «блокпости», на яких школярики збирають кошти для українських бійців.

Причому це відбувається з ініціативи самих дітей. І Ніжин – не виняток. Один із «блокпостів» у місті облаштували на одному зі шляхів, що веде до магазину. На своєму посту впродовж кількох днів діти зупиняли машини та проводили для водіїв і пасажирів «тестування» на знання української мови, зокрема просили сказати «паляниця» чи «полуниця», була й «перевірка» знань з української граматики. А потім просили пожертвувати

кілька гривень для Захисників. І так кілька днів поспіль.

«Діти все це самі придумали, зокрема наші юні волонтери з Ніжинської ЗОШ I-III ст. №15. Але я не знала про це і в школі ніхто не знав. Вони взяли коробку, заклеїли її та збирали кошти на потреби ЗСУ. Оскільки вона заклеєна, то була можливість туди кошти лише вкидати, а порахувати можна тільки після того, як цю коробку розірвеш. То поки тривав збір, діти не могли знати, яка там сума. І коли вже в коробці було тісненько, що важко туди було купюри просувувати, вони понесли її у капличку до отця Олексія Котенка (капелана, протоіреєя, настоятеля майбутнього храму ікони Божої Матері «Утамуй мої печалі», ПЦУ). Але всі разом іти діти посоромилися, пішли лише три найсміливіші дівчинки. І там у присутності отця Олексія відкрили коробку та порахували кошти. Вийшло 1118 гривень. Діти й не думали, що люди так відгукнуться і стільки порівняно багато грошей їм накидають. Батьки підтримали цю дитячу ініціативу. Звісно, що вони за дітьми наглядали, адже і страшно, і сирени постійні. Але батьки в процес не втручалися... Ці гроші підуть на справу, на те, що потрібно для бійців наших», – зазначила Лариса Петренко, вчитель початкових класів, заслужений вчитель України ЗОШ I-III ст. №15.

У школі дуже потужне національно-патріотичне виховання, а з 2014 року і поготів.

Для дітей проводять багато виховних годин і хвилини пам'яті, бо школа має випускників, які, на жаль, загинули на війні.

Учні із 15-ї школи постійно беруть участь у різних конкурсах на воєнну тематику. Зокрема в міжнародному конкурсі «Соняхи миру». Також школярі складали по-дитячому щемливі вірші про війну і мрії про мир, писали листи нашим Захисникам, до речі, фотографії цих робіт надіслали на конкурс медіапроектів «Війна очима дітей» і «Війна нашими медіаочима».

Учні школи №15 – постійні учасники конкурсів «Козацький гарт» і «Старти надій». У них вони завдяки знанням української історії та фізичному гарту здобувають багато перемог.

«До активної фази війни на Чернігівщині всі наші діти поставилися нетерпимо. З початком повномасштабного вторгнення понаписувала дітям повідомлення в нашій групі, що працюємо онлайн. То я навіть не очікувала, що вони мене будуть заспокоювати. Писали: «Ви не переживайте, ми обов'язково переможемо». І це проймало до сліз. Ми постійно були на зв'язку, поки тривав навчальний рік. А діти на знак підтримки прислали мені фото своїх поробок, зокрема, всім відомого песика Патрона та інші», – розчулено поділилася Лариса Петренко.

Нині справу зі збору коштів на своєму «блоку» школярі продовжують.

«Вони ходили туди не для того, щоб про них дізналися. Якби батюшка не сфотографував дітей, які принесли гроші, то ми і до цього часу нічого б не знали. А вони мовчки продовжували б збирати кошти для військових. Тож «блокпост» залишається. І діти хочуть не лише знання української мови перевіряти у людей, яких зупиняють, а й ще щось новеньке вигадують, бо діти зараз у піднесеному настрої», – розказала вчителька.

Примітно, що ініціативу перехопили й інші юні ніжинці, бо дитячі «блокпости» з'явилися в інших місцях.

КРИЗЬ ВІКИ: НА ЧЕРНІГІВЩИНІ Є УНІКАЛЬНА ЦЕРКВА, ЯКУ ЗАСНУВАЛИ РАНІШЕ ЗА МОСКВУ

Чернігівщина має багату стародавню історію свого розвитку та становлення. Тож не дивно, що саме тут можна побачити унікальні пам'ятки, які височіють не одне століття. Одна з таких – у місті Остер. Це Михайлівська церква, або ж, за іншою назвою, Юр'єва Божниця, а зведена вона ще у 1098 році.

«Юр'єва Божниця була заснована 1098 року Переяславським князем Володимиром Мономахом. Зведена як форпост від набігу кочівників. Ця гора була насипана, сюди звозили землю та шарами накладали. Полонені татари та інші народи. Спершу гора була невелика, а потім зробили такий насип. Як невелика церква вона слугувала для приїзду князів, коли був період міжусобних війн, вони тут усі збиралися. Син Володимира Мономаха Юрій Долгорукий тут також часто бував», — зазначає директор Остерського краєзнавчого музею Андрій Мисливець.

Саме за наказом князя Юрія Долгорукого стіни прикрасили фресками, що частково дійшли до наших днів.

Таким чином, храм здобув свою народну назву – Юр'єва Божниця. До наших днів увесь комп-

лекс споруд не вцілів – у 1240 році Михайлівська церква сильно постраждала від набігу монголо-татарської орди, а у 1753 році під час грози в храм вдарила блискавка, внаслідок чого згоріла дерев'яна частина. Далі почала руйнуватися кладка в результаті зрушення пагорба до річки.

На початку XVIII століття більшу частину будівлі розібрали через аварійний стан. Тож зараз ми можемо побачити лише вівтарну частину (апсиду) та частину південно-східної стіни.

Є легенди, що тут поховані князі, що їхній дух витає тут. Багато археологів працювали тут, проводили розкопки, студенти різних вишів також проводили роботи.

Реставрацію Юр'євої Божниці в Острі вперше провели лише в 1907 році. А у 1924-му та 1950-му здійснили її консервацію.

Зараз пам'ятка також очікує на реставрацію, яку через російську агресію наразі провести неможливо, також через воєнні дії зменшився і туристичний потік до громади. Тож якщо ви будете поряд, неодмінно відвідайте унікальні пам'ятки та підтримайте туристичну галузь.

ДІД НЕ ДЛЯ ТОГО ВОЮВАВ, ЩОБ
Я У ПІДВАЛІ СИДІЛА:
НАТАЛІЯ ОРЛОВА – ПРО ВІЙНУ,
ВОЛОНТЕРСТВО ТА ПЕРЕМОГУ

Чернігів – місто-герой. Це офіційне звання, яке наше місто отримало за свою звитяжну боротьбу. Під час повномасштабного наступу Чернігів став щитом для всієї України. А захистом для воїнів Чернігівщини виявилися волонтери, які з перших днів стали тилом для наших бійців і забезпечили їх усім необхідним.

Однією з тих, хто обрав шлях волонтерства в найтяжчі для міста часи, є Наталія Орлова. До 24 лютого жінка жила щасливим і мирним життям. Утім, путінська армія її від цього звільнила. Прокинувшись зранку 24-го від вибухів, жінка зрозуміла, що вона має допомагати.

«Ще 23-го ввечері мені було неспокійно. Чоловікові також. Тому ми вирішили, що 24 і 25 наша дитина до школи не піде. Подумали, що хай краще посидить удома ці два дні, аби всім було спокійніше. 24-го мене розбудив чоловік: «Почалася війна, нас бомблять». По обіді 24 лютого я написала свій перший волонтерський пост – збір коштів на ліки для наших захисників. Тоді збір закрили

переважно друзі. Ми поїхали до аптеки, закупили все необхідне й одразу відвезли хлопцям», – пригадує Наталія Орлова.

До цього жінка не мала жодного стосунку до волонтерства.

«Раніше я не займалась волонтерством. Інколи лише брала участь у добродійних акціях – передавала дітям цукерки, допомагала фінансово. А глобально – ні. Коли нам на третій день прилетіло в сусідній будинок і дитина ввечері боялася засинати, бо дім буде здригатися (у нас дуже похитнувся будинок, хоча, слава Богу, в нас тільки шибки в під'їзді повилітали), тоді для мене не було взагалі питань. І мій дід не для того воював, щоб я сиділа в підвалі десь. Іншого варіанту ми навіть не розглядали. Чоловік мене запитував: «Ти хочеш виїхати?», я відповіла: «Якщо я виїду, то собі не пробачу». Так і вирішили залишатись. Якщо разом, то до останнього», – зазначає волонтерка.

Війна перетворила всю родину на волонтерів.

«І чоловік, і син також стали волонтерами. Ми разом починали все це: я з сином у перші дні ходила в аптеки та магазини, скуповувалися. Чоловік забирав нас, ми фасували це всі разом і потім розвозили. Спершу син їздив разом із нами, а потім він залишався вдома, бо треба було приймати волонтерські вантажі: прийняти, вивантажити, скласти. Він це все робив. Син також їжу готував на нас, на хлопців із ТрО. Напевне,

Господь береже мою психіку: я все сприймала доволі спокійно. Кожен вибух для мене був ще більшим зосередженням на тому, що я роблю. У мене не було оцього відчуття, що я залякла. Я розуміла, що треба робити більше, більше, більше. Відчувала, що більше я вкладаю, то ближче нам до тиші. Під час активних бойових дій я не дивилася фото та відео руйнувань, загиблих. Я просила, аби мені їх не показували, мені не хотілося цього бачити. Чому? Бо мені потрібна була холодна голова, щоб я далі могла наполегливо працювати. У мене друзі, чоловік запитували, чи хочу я подивитися, я відповідала, що не можу. Коли стало тихіше, я зрозуміла, що роботи ще більше. Люди повертаються, в багатьох людей немає будинків, місто хоче знову почати жити. І треба працювати, треба допомагати. Треба і тут, і там встигати. Ця тиша, яку ми маємо в Чернігові, – примарна. У нас, так, не чути, але кордони, схід, південь – там пекло. І якщо на кордонах трішечки, можна сказати, спокійніше, але все одно всім їм треба багато допомагати. Про них не можна забувати», – зазначає пані Наталія.

Зміни мають відбутися в людях. І вони вже відбуваються: дедалі більше молоді долучається, долучаються студенти, діти, немолоді люди. Населення нарешті розуміє, що вони впливають на наближення Перемоги. Люди розуміють, що всі об'єднуються, і починають самі долучатися.

Нарешті почали розуміти: якщо інші працюють, то, ймовірно, і ми можемо.

Лише від нас залежить, коли ми почуємо омріяне «ми Перемогли».

Кожен це розуміє і кожен докладає максимальних зусиль, аби наша країна нарешті перестала здригатися від болю.

У постійній боротьбі не варто забувати, що Незалежність здобувається великою ціною. І саме її ми зараз платимо.

ОДИН ІЗ ЧЕРНІГІВСЬКИХ СУПЕРГЕРОЇВ –
ОЛЕКСАНДР МАРКІН

Українські волонтери – герої без плащів. Істина, визнана всім світом. У часи блокади Чернігова ковтком надії для жителів часто були волонтери. Одним із тих, хто в найтяжчі для міста-героя часи допомагав людям, був Олександр Маркін.

У мирний час Олександр був щасливим сім'янином, мав власний бізнес, працював тренером із дзюдо. Та коли рано-вранці московська армія відібрала в усіх українців мир, чоловік без вагань ухвалив доленосне рішення: він має допомагати своєму місту та його жителям.

«На той час знайома зателефонувала і попросила привезти в лікарню для дітей харчування. Я погодився. Нам люди із продуктового віддали свою продукцію. І ми привезли все в пологовий будинок. Це було перше моє виконане завдання як волонтера. Потім я вже сам зателефонував у військову адміністрацію, пояснив, що маю автомобіль, бус, і що можу доставляти продукти. Мені дали добро, дали координати. Так усе й почалося. Просили вивезти дітей. Ми пропрацьовували маршрути, шукали можливості. Вивозили людей з Чернігова й у відносно тихі часи. Вивозили і під

обстрілами. Переправляли в потрібних місцях», – пригадує Олександр Маркін.

Чернігівські волонтери мали чіткий план дій, якого всі дотримувалися. Це допомагало уникнути хаосу та контролювати ситуацію в місті.

«У часи блокади Чернігова головним завданням було забезпечення людей продуктами. Між волонтерами поділили райони. Спершу я просто допомагав іншим волонтерам. Потім узяв собі два райони, почав їх забезпечувати. Один раз на три дні я привозив їм те з гуманітарки, що було потрібно. Страшно мені було тоді, коли моя родина була в Чернігові. Це єдине, що мене дійсно лякало. Утім, із часом я зміг вивезти свою родину з Чернігова. Отоді я вже не боявся. Головний момент – аби родина була в безпеці. Було багато різного. Однієї ночі обстріляли район, у якому я на той час жив. Горіли будинки. Це було десь за сто метрів від мого дому. Я одразу побіг туди, почав допомагати, шукав у палаючих завалах людей. Зараз я згадую про це і не можу зрозуміти, звідки в мене взялися сили для того, аби бути тоді в тих палаючих руїнах. Мені складно зрозуміти, про що я тоді думав. Але це зараз. Тоді – жодної зайвої думки. Усе робив швидко», – пригадує чоловік.

Людина – живий організм. Вона не може постійно бути в хорошому гуморі. Не може завжди вірити у те, що вона робить. Здається, ніби волонтери цього ніколи не відчувають. Відчуття таке, ніби у них завжди

100-відсоткова упевненість у власних діях. Так було і у Олександра – він завжди вірив у те, що робить.

«У мене не було моментів, коли хотілося опустити руки або щось таке. Я завжди знав, за що я борюся. Були моменти, які мене надихали: в один із днів військова адміністрація дала наказ робити блокпости в певних районах. Ми виїхали, аби допомогти хлопцям із матеріалом, може, силою. В момент, коли я під'їжджав до поста, побачив дідуся, який на візочку віз кудись колесо. Я не надав цьому значення, аж поки не побачив того дідуся на блокпості. Він привіз колесо хлопцям, щоб вони укріпилися. Я бачив, із якими зусиллями він те колесо віз. Як він пхав той візочок. В ту мить я зрозумів, що ніхто і ніколи нас не переможе. Зрозумів, що єдиний спосіб для росіян перемогти – винищити нас повністю. Бо зробити нас рабами їм ніколи не вдасться», – запевняє чоловік.

Яка влучна думка: зробити нас рабами їм ніколи не вдасться.

Віriamo в ЗСУ та в нашу з вами Перемогу, адже інших варіантів у нас просто немає.

ЖИТЕЛІ СЕЛА З ОКУПОВАНОГО ПРИКОРДОННЯ
ГОТУВАЛИ ТА ПЕРЕДАВАЛИ ДЛЯ ОБОРОНЦІВ
ЧЕРНІГОВА ТУШОНКУ, ПАШТЕТ І САЛО

В особливо тяжкий для Чернігівщини час, що припав на кінець нинішньої зими і початок весни, багато жителів області навіть не задумувалися про день завтрашній. А порятунок від важких роздумів багато з них знаходили в добрих справах. Адже велика війна стала для українців народною, і багато людей прагнули та прагнуть зробити посильний внесок у нашу спільну Перемогу.

Не є винятком і село Кучинівка, що у Сновській громаді. Цьому селу пощастило більше ніж деяким населених пунктам області, де люди на собі відчували всі принади клятого «руського міра». А стародавній красень-герой Чернігів загарбники взагалі намагалися зрівняти з землею...

Кучинівці жили в постійній тривозі й ізоляції, адже вороги були зовсім поруч. У село не завозили продукти, засоби гігієни, ліки й інші потрібні речі...

Але навіть за таких обставин селяни прагнули хоч чимось допомогти захисникам, які боронили Чернігів.

Ідея, як це зробити, як кажуть, сама прийшла в руки. У той нелегкий час керівництво

Березнянської птахофабрики ухвалило рішення віддати людям до різних сіл безкоштовно птицю. На фабриці не було кормів і курям загрожувала голодна смерть.

Привозили безкоштовних курей і до Кучинівки. Звісно, хто потребував, брав птицю собі.

Між тим, водночас виникла ідея, щоб зібратися гуртом і наробити для оборонців Чернігова тушонки.

«Нам зателефонували і запитали: «Якщо будете займатися тушонкою, то скільки птиці зможете обробити й приготувати?». Село в нас велике, охочих попрацювати було багато, то відповіла, що голів сто птиці обробимо. Тож нам повідомили, коли привезуть цих курей. І привезли близько трьох сотень невеликих курочок», – зазначила Олена Недвига, староста Кучинівського старостинського округу.

Готували кучинівці на кухні в місцевій школі. Бо там і місця багато, і створені всі сучасні умови.

У визначений час односельців скликали – і робота закипіла. Також було прохання, аби люди зносили свої банки, кришки, сало, бо воно потрібне для приготування тушонки з курячого м'яса, смалець.

Селяни назносили всього багато, навіть більше ніж треба було.

«Зібралось багато людей, десь зо 30. І всі працювали – одні скубли курей, другі рубали тушки, треті мили... Працювали і чоловіки, і жінки.

За два дні, 5 і 6 березня, переробили всю птицю. Приготували 380 півлітрових баночок тушонки, 32 баночки печінкового паштету з курячих печіночок і 20 літрових баночок сала посолили. Газарт у людей такий був, пропонували далі для захисників бринзу готувати, сир робити. Але за цю справу не взялися, бо це продукти, які швидко псуються. А їх же ще й довезти придатними адресатам треба», – розповіла Олена Недвига.

Ці смаколики потім в селище Березна відвезли місцеві жителі Павло Солодовник та Сергій Матюх. Продукти через переправу по Десні доправили до захисників Чернігова. Ось із таких маленьких і водночас світлих історій кується наша спільна велика Перемога!

ЯК ФОРМУВАЛАСЯ РАДЯНОБКА ЛЮДИНА:
В МУЗЕЇ НА ЧЕРНІГІВЩИНІ ВІДКРИЮТЬ ЕКСПОЗИЦІЮ
З ПРЕДМЕТІВ «СОВКОВОЇ» ПРОПАГАНДИ

Українцям століттями нав'язували чужу історію, насаджували твердження про «єдиний народ», «старшого брата» і що немає жодних українців. Така політика червоною ниткою проходила від часів царської росії, тоталітарного радянського союзу і до сучасної рф. Натомість історія повстанського руху, Української Революції, як і її герої, замовчувалися або виставлялися в непривабливому світлі.

Тож нині наше завдання – виплутати цю російську нитку з української історії. Над цим, зокрема, працюють у Прилуках.

Тут відкриють експозицію з предметів радянської пропаганди. Її облаштовують у філії Прилуцького краєзнавчого музею імені В.І. Маслова – музеї Олега Кошового. Це насамперед потрібно, аби відкрити очі представникам старшого покоління, бо до багатьох із них важко донести правду про наше гірке українське минуле.

І ось уже кілька років у Прилуках міркують над тим, як побудувати нову експозицію та напрацювати нову концепцію цього філіалу музею. Кілька

років музейники готували грантові заявки, аби втілити концепцію в життя. Її суть – показати на прикладі контраверсійної постаті Олега Кошового, як формувалася радянська людина, в якому суспільстві вона жила і що саме її формувало.

«Відкидати Олега Кошового не можемо, він народився в нашому місті. І це наша особливість з-поміж інших міст і областей. Адже туристам і відвідувачам цікава більш локальна історія. Наприклад, що є в Прилуках і чого немає в Чернігові чи Ніжині. Нині ми чітко визначилися, що маємо донести нашому суспільству, нашим містянам, що таке радянська влада, що таке тоталітарний режим. Не тільки фашистський, але й радянський. Аби сприйняття було більш зрозумілим, відповідним чином будемо нашу експозицію», – розповідає Тетяна Зоць, директор Прилуцького краєзнавчого музею імені В. І. Маслова.

Перша вже відремонтована кімната відтворює побут містян у 40-50 роках минулого століття на прикладі родини Кошових.

«Ми робимо повну атрибутику помешкання з усіма можливими дрібничками. Зокрема, в помешканні завжди був великий фікус, якого нині важко знайти. Поставили швейну машинку, велике дзеркало, шкіряний диван, сервант, посуд, етажерочку, старовинний годинник, фіраночки. Тобто ми максимально намагаємося відтворити тогочасні помешкання наших міс-

тян. До речі, щодо годинника. На ньому зображені крейсер «Аврора» і Зимовий палац із гаслом за партію і леніна. І коли такий годинничок висить удома, то, звісно, у повсякденному житті до нього звертаємося. Або коли людина бере пляшку для молока, а на ній написано «торг срср». Або ваза стоїть на тему «воз'єднання» України з росією. І на шкільних уроках постійно розповідають про «старший» народ, що ми воз'єдналися... То отакі предмети, які були постійно в побуті, знаходилися біля людини і формували людину», – пояснює Тетяна Зоць.

Радянській пропаганді планують присвятити другу залу.

«У ній ітиметься про те, в якому суспільстві зростав Олег Кошовий та інші люди. Тут намагатимемося показати народне господарство, коли тракторист у полі працював за вимпел, а доярка й інші колгоспниці – за трудодні. Хочемо показати антирелігійний рух. А також речі в побуті, на які інколи не звертали уваги, але вони також із ідеологічним забарвленням. Це новорічні іграшки, обов'язково із серпом і молотом, іграшки кукурудзки – це вже пізніше, в хрущовський період. Обов'язково тодішня порядна інтелігентна родина мала праці леніна або обов'язкові твори радянської пропаганди – про Василя Тьоркіна, «Молоду гвардію», «Як гартувалася сталь» й інші подібні книжки. Оцими предметами було оточено люди-

ну. І вона в принципі мимоволі приймала чужу історію», – каже Тетяна Зоць.

Третю залу планують присвятити мистецькому напрямку соцреалізму. Тут будуть живопис і скульптура, які виникли у радянському суспільстві як пропагування теми партії, яскравого майбутнього.

Музейники кажуть, що наразі в них не постійна експозиція, а довготривала виставка. А собі за головне завдання ставлять правдиве відтворення «молодої гвардії» і ролей їхніх учасників.

«Насправді є свідчення, протоколи допитів. І знаємо, що тричі сам роман переписувався, аби більше показати роль партії в цьому творі. Але нам хочеться істини. Тож попереду у нас великий шлях», – переконана жінка.

У майбутньому у Прилуках не буде музею радянської пропаганди, натомість має постати постійна експозиція. Нині ж музейні працівники вірять у нашу Перемогу і наближають її отакою своєю працею.

АВІАЦІЙНІ БОМБИ, СПІВПРАЦЯ З КОЛАБОРАНТАМИ І ПОШКОДЖЕНІ БУДІВЛІ: СМОРІД «РУСКОГО МІРА» НА МЕНЩИНІ

Жителі населених пунктів Чернігівщини, які бачили російських окупантів тільки здалеку, все одно перелякалися не на жарт. Люди молилися і дуже хотіли, щоб біда минула їх. У деяких населених пунктах Менщини росіяни побували лише проїздом. Тож що і як відбувалося в цьому регіоні – розповідає Віталій Крутий, директор Менського краєзнавчого музею ім. В.Ф. Покотила.

«Спокійно пережили. У перший день поховали фондіві книги у вогнестійкі сейфи. У нас також є маленький підвал. Опечатали все, що належало. Але працівники на роботу ходили. Ми також замовили коробки для експонатів, щоправда, виставки не демонтували, бо це дуже складно та важко. Великі експозиції в нас. А потім працювали в штатному режимі. А ще волонтерили, сітки плели, збирали гуманітарку, дуже активно допомагали фронту», – пригадує чоловік.

На Менщині окупанти пройшли кількома шляхами. Через Волосківці, Степанівку, Дягову, Осьмаки, Ліски, Майське, Макошине, Покровське, Мену, Величківку. Тобто вони йшли двома коло-

нами. Зустрілися біля Макошиного і там частково їх було розбито.

Є випадки співпраці колаборантів із орками.

«Показували окупантам дорогу, куди проїхати. Це дві людини в Макошиному й одна людина ще в одному селі. Потім ці люди почали мародерити, їх прив'язали до стовпів. До речі, одного з них уже нема. Це люди, які вели асоціальний спосіб життя, ніде не працювали, лазили по погребях людських і будинках. Пошкодження – це пограбовані магазини в Покровському та Макошиному. І в Будинку культури в Макошиному є спортзал, то під час вибухів там повилітали великі вікна. Можливо, ще дороги десь пошкодили. Загалом окупанти були в нашій місцевості тільки два дні. І більше їх тут не було», – розповідає Віталій Крутий.

Ще кілька бомб скинули, які не розірвалися. Це на початку березня, коли Чернігів бомбили, то кілька літаків низько летіли і скинули ці бомби. Потім їх просто знешкодили.

«Ми нині реалізуємо проект, збираємо менські говірки. Ходимо по людях, зокрема буваємо в селах, де стояли російські війська, та збираємо свідчення. Дуже цікавою виявилася одна людина, яка ще німців бачила у Другу світову і нині росіян. Тобто людина пережила дві війни. Потрошку збираємо експонати, пов'язані з російською агресією. Але нову виставку ще не плануємо, бо не знаємо, коли війна закінчиться», – ділиться планами Віталій Крутий.

Без хліба і в постійному страху:
як виживали в ізоляції села на Сновщині

Повномасштабне вторгнення російських військ на нашу територію стало випробуванням для всіх. На щастя, бойові дії оминули чимало населених пунктів Чернігівщини, зокрема у Сновській громаді. Але місцевим жителям все одно доводилося важко. Як виживали і чого найбільше прагнули в той час – у розповіді старост.

Олександр Артюшенко, староста Тур'янського старостинського округу

«Коли всі дізналися про повномасштабне вторгнення, наш округ Тур'янський, мабуть, як і всі українці, був дуже стривожений. Люди були знервовані, налякані. Першим питанням постало, як організувати людей. У нас був зв'язок із старостою із сусіднього села Тихоновичі, так і дізналися, що на територію Сновщини і заїхала колона рашистів. А через наше село проїжджала колона танків і військової техніки. На щастя, все було тихо. Звісно, люди були налякані і стривожені, що буде далі. Потім минуло трішки часу і з'явилися проблеми з хлібом, бо мости були зірвані на Чернігів і поставок із Чернігова чи Києва не було. Місцевий хлібозавод, щиро вдячні йому, як міг, так

і допомагав людям вижити. У нас був хліб за талонами через великий ажіотаж. Ми були вимушені зробити такий крок, щоб трішки стабілізувати ситуацію.

Сусіднє село Єліне розташовується за чотири кілометри від кордону з росією. А від нас, від Тур'ї, – 15 кілометрів. У тому селі також були перебої з хлібом, але вирішували це питання, довозили разом з іншими продуктами. Це важко було робити, логістика була зовсім тугувата. Тобто, що могли, те й робили. Цукор завозили і продавали, макарони десь діставали. Їздили до Сновська, де що було, то привозили. Тобто виживали, як могли. В кого у селі якісь запаси були – то на своїх харчах жили. Ситуація була тривожна та складна.

Також їздили по молоко до сусіднього села Тихоновичі, що від нас на відстані 12 кілометрів. Там колгосп раніше був. Через те, що логістика порушилася, молоковози по молоко не приїжджали. Тож керівництво підприємства вирішило допомогти людям: роздавали спершу молоко безкоштовно. Але ж треба було платити заробітну плату працівникам, та й ситуація потроху стабілізувалася, то молоко вже почали продавати. Спочатку по 5 гривень за літр, а потім по 10. Люди були задоволені. Коли ситуація більш-менш нормалізувалася, ми перестали возити це молоко.

Зараз, слава Богу, логістика трішки покращилася. Відкрився ще один наш магазин. У час повно-

масштабного вторгнення півтора місяця один тільки місцевий магазин працював.

Нині логістика налагоджується, але ціни піднялися на все. І асортимент товарів не такий широкий, як до вторгнення був. Трішки скрутніше, ніж було. Підприємці наші кажуть, що зараз на базах у Чернігові не так швидко скуповуєшся, як раніше. Доводиться вишукувати певні товари, не все є.

У перший місяць нашої ізоляції не було виплат, пенсій і субсидій не було. Нині все налаштувалося, тому вже більш-менш ситуація нормальна. Можна так сказати, що ми відбулися легким переляком. Але було тривожно, бо спостерігали, як запускали ракети з території росії, і літаки летіли, тим паче, що до Сновська вороги заїжджали, і мер наш був у полоні. Було тривожно, ми не розуміли, що буде завтра. І сьогодні тривожно, бо війна не закінчилася і триває».

Олена Недвига, староста Кучинівського старостинського округу

«Усі дуже боялися, спершу паніка була. Военних дій у нас, на щастя, не було, лише чули відгомони боїв, боялися і молилися, до церкви всі ходили. Просили Бога, щоб зупинив війну і щоб до нас не зайшли загарбники.

Хліба не було в нас. Не вистачало всім, то робили все для того, щоб розподіляти по-чесному. Ділили по пів булки чи по булці на людину, коли

як. Примітно, що люди одразу стали згуртованішими, ділилися між собою – хто молоком, хто іншими продуктами чи речами. Допомогали одне одному.

Але були й негативні моменти: з магазину все повитягували – цукерки, консерви, приправи, нічого не було. Це наші люди так боялися, що скоро взагалі нічого їсти не купимо. Постачальники теж боялися їхати до нас у село.

Не виплачували два місяці пенсії, то було сутужно. Приходили люди і казали, що вже хліба немає за що купити. Молоко ми збирали, люди своє приносили і допомагали нашому Сновську.

Чоловіки згуртувалися в групу, яка стежила за громадським порядком. І молодь, і старші люди активно долучалися, чергували до ранку. Також завдяки групі «Правопорядок» у селі не шастали мародери.

Тож пережили той час із Божою милістю, нічого страшного, на щастя, в нас не сталося.

Хлопців наших сільських дуже багато забрали до війська. А були й такі, що свідомо й добровільно самі йшли захищати Батьківщину. Деякі наші односельці – на передовій, у найгарячіших точках воюють. Віримо в Перемогу України».

Дата 24 лютого нинішнього року стала пам'ятною і скорботною для всієї України. Адже в нашу державу прийшла повномасштабна війна. У перші ж хвилини навали справжні сини України різного віку, роду занять і статусу в суспільстві поспішили стати на захист Батьківщини.

Серед таких – і наш земляк Геннадій Луценко, ексголова Прилуцької райдержадміністрації.

Він – безпосередній учасник оборони Чернігова, а нині воює на півдні нашої держави.

У розмові з паном Геннадієм зачепили багато актуальних тем, зокрема початку повномасштабного вторгнення, нинішню ситуацію на фронті та запоруку нашої Перемоги.

«Ми чітко стояли на перемогу. 24 лютого забути, мабуть, ніколи не вдасться. Прокинулися дуже рано, десь о 4-й годині ранку. Моя дружина – співробітниця ДСНС, то їй раніше надійшло повідомлення про те, що відбувається. Так я і дізнався, що в Україні почалася війна. Дружина швидко збралася і поїхала на роботу. А я залишився з маленькою шестирічною донькою. У нас уже були наготові тривожні валізки, бо, зважаючи на

попереднє місце роботи, я розумів, яка ситуація в країні. Тож я взяв доньку, приготовлені валізки та швидко відвіз до батьків дружини. Бо в них є підвальне приміщення. Потім разом із тестем, не сумніваючись жодної хвилини, потрібно це чини, попрямували до Чернігівського військкомату. Ми приїхали туди дуже рано. І там уже стояли чоловіків 15-20, які прагнули воювати. Я зайшов одразу до керівництва військкомату, тому що я знайомий із ними за попереднім місцем своєї роботи, і запитав: «Чим ми можемо бути корисними?». Тобто – що робити, аби якнайшвидше взяти зброю до рук і почати обороняти наші рубежі. Я розумів, що на територію Чернігівщини ворог уже зайшов і до обласного центру залишились лічені кілометри. До речі, територіальна оборона Чернігова дуже оперативно спрацювала, швидко зібралися та полетіли зустрічати ворога. Тож воєнком сказав: «Хлопці, збираємося і швиденько ідемо до найближчої військової частини». Що й зробили», – зазначає Геннадій Луценко.

Дорогою до військової частини вже повноцінно відчували, що довкола війна...

«Нас зібралося близько 100 осіб, їхали чотирма автобусами. І я взяв на себе відповідальність – повів колону. І вперше я відчув, що війна дуже близько – на під'їзді до військової частини. Бо вже була техніка згоріла на дорозі, побачили великі руйнування. Нам швидко видали зброю, потрібний одяг.

Буквально через кілька годин сіли у великий вантажний автомобіль і поїхали виконувати перше бойове завдання, яке успішно виконали», – пригадує воїн.

Перші дні, 24 і 25 лютого, були дуже насиченими.

«Виконуючи завдання, проїхав шість областей України. І там, де ми рухалися, вже були руйнування. Я не міг повірити, що так швидко на українській території все це трапилося.

У перших числах березня я повернувся на територію Чернігівщини. І розпочав виконання бойових завдань на території Чернігівського району та Чернігівської області. Після повернення, коли довкола Чернігова вже точилися жорсткі бої, я зустрів вище керівництво області та запитав: «Яка ситуація, де наші?» Йдеться про керівників адміністрації, різних управлінь, інших представників органів влади. І мені важко було сприймати, що багато хто наклав п'ятами. Це був для мене нонсенс. Бо двох людей, які покинули територію області, я добре знав, які гучно кричали: та ми ж такі... Багато керівників управлінь кудись поїхали. Тож, з одного боку, важко було сприйняти ці від'їзди, а з іншого боку – легко. Бо не було тих, хто активний тільки на рівні бла-бла-бла, а залишилися лише ті, хто працював на результат», – зазначає чоловік.

Чернігівщина вистягла саме завдяки єдності.

«Таких людей, на яких ніколи не подумав би, що вони можуть узяти до рук зброю і піти слу-

жити до Збройних Сил, а вони зробили все навпаки, на жаль, не зустрів. Натомість для мене справжніми героями виявилися малі діти та жінки. Бо в передостанні дні, коли ворожі війська відступили і ще тривала мініблокада Чернігова та не було їжі, я в місті бачив дітей у тих місцях, у яких я прогулювався з донькою. Там завжди були сміх і радість. А на той момент жодної радості не було, навпаки, діти рилися в сміттєвих бачках, бо були голодні. Оце для мене був шок. Ми допомагали чим могли і залишилося друзями з цими дітьми. Підтримували людей, які ховалися в найближчому до нас бомбосховищі, привозили продукти, які в нас були, ділилися з чернігівцями. Але я був настільки шокований, що ходив і всім розповідав, що тут моя донька гралася на майданчиках і куштувала якісь солодоці, а нині там діти риються в сміттєвих бачках», – зазначає Геннадій Луценко.

Оборона Чернігова була дуже кровопролитною...

«Виконуючи завдання, ми заїхали на територію Чернігівського району з боку сіл Ягідне та Красне. І так трапилося, що ворог у мене і моїх товаришів-побратимів опинився за спиною. А ми мали виконати завдання та повернутися на попереднє наше місце перебування. Але вийшло так, як ніхто навіть не міг передбачити. Коли ми дійшли до Іванівки, нас трішечки розбили. Ми швидко відійшли за міст на Десні, поблизу нашої Катеринки. Тут ми вже відчули більш потужну зброю – авіау-

дар. У колоні кілька одиниць нашої техніки зазнали значних руйнувань. І, напевне, саме тоді відчув такий переломний момент, бо в мене було таке відчуття, що я навіть обличчя пілота того побачив. Адже він пролетів дуже низько і все відбулося дуже швидко. І це, знову ж таки, було зі спini. Хтосьна, де він взявся і завдав потужного удару. І потім, коли наші мужні військові швидко ухвалили рішення, що нам треба залишити визначену територію та рухатися вже в саме місто, отоді був такий великий сплеск адреналіну. Адже в місті побачив, що воно всередині порожнє, що є лише військові, ось тоді, зізнаюся, з одного боку, це було страшно. А з іншого боку – це було якось незвично. Значний проміжок часу ми обороняли сам Чернігів, і було неприємне відчуття, коли ми розуміли, що нас узяли в облогу. Ми аналізували, скільки наших хлопців і зброї маємо, і витримаємо чи ні. Я неодноразово на той час бачив керівництво області та міста. Я їх знаю дуже добре. І скажу відверто, в їхніх очах навіть маленьких проявів сумніву не було, що складеться не на нашу користь. Ми чітко стояли на Перемозу, чітко знали, які в нас бойові завдання», – зазначає воїн.

Чоловік вкотре наголошує на тому, що війна в Україні почалася в 2014 році, а нині триває вирішальна її фаза.

«Для мене нинішня війна – це війна початку 2014 року, яка триває до сьогодні. Я чув неодно-

разово, як вона відчувається в місцях, де є бойові дії, і там, де їх немає. І до 24 лютого я перебував у місцях, де війни немає, де відбуваються весілля, є радість якісь. А тепер я перебуваю там, де стоять наші військові. І коли минув певний час, наші хлопці сказали, що, напевно, повернеться ситуація попередніх років, що війська відійшли – і життя завирувало. І дійсно, Чернігів у більшості випадків уже якось відійшов від війни. Відкрилися ресторани, відбуваються різні заходи. З одного боку, добре, бо економіка починає працювати і життя відроджується. Але з іншого боку, того, що було, не можна забувати, бо хлопці наші налаштовані лише на Перемогу, аби дійти до крайніх географічних точок наших кордонів із росією. Ми обов'язково туди дійдемо й обов'язково на одній із тих точок сфотографуємося. Сьогодні найголовніше, щоб люди, які вже відчували війну, не поринули в 2014-й і 2015-й роки. Тобто не повинно бути замороженого конфлікту, який буде вже не в двох, а в 4-6 областях нашої країни», – зазначає чоловік.

ОПЕРАЦІЇ ПІД СВІТЛОМ ЛІХТАРИКА
ТА ПОРЯТУНОК ЖИТТЯ ПАЦІЄНТІВ:
ЛІКАРСЬКІ БУДНІ ОЛЕКСІЯ СІРИКА
В ОТОЧЕНОМУ ЧЕРНІГОВІ

Війна стала серйозним випробуванням для усіх і показала справжнє обличчя кожного. Тоді як одні люди думали лише про власний порятунок і своєї родини, для інших пріоритетом була ще й допомога тим, хто її потребував. А ще було багато людей, які, попри ризики для власного життя, працювали та рятували життя і здоров'я інших. Насамперед ідеться про медиків, серед яких і чернігівський лікар Олексій Сірик.

Олексій Сірик 10 років працює у відділенні мікрохірургії ока Чернігівської обласної лікарні. Спеціалізується він на хірургії катаракти, глаукоми і травматології очей. Нині лікар впевнився, що до війни був абсолютно щасливою людиною. Адже мав усе, про що мріяв: власну ідеальну родину, дім, вірних друзів і улюблену роботу.

«Мое життя було сповнене любові та радості. Воно було просто комфортним», – зізнається чоловік.

І так було доти, поки росія підступно не почала широкомасштабний наступ 24 лютого.

«Війна почалася для мене о 6.00 24 лютого із дзвінка мого брата, який, до речі, за тиждень до цього, в передчутті біди, щодня атакував мене закликами терміново виїжджати з міста. У злощасний ранок Ваня нервово випалив: «Льоша, війна почалася, росіяни бомблять Харків! І, до речі, з днем народження сина. Так, отакими салютами путін привітав мого старшого сина з днем народження. Після телефонного дзвінка я швидко зібрався, роздав усім домашнім настанови, як бути, обійняв дружину та дітей і вирушив на роботу. Вже сидючи в ординаторській, я почув перші вибухи, несамовиті крики та дзвін розбитих шибок мого відділення. З'явилося чітке відчуття, що на нас насувається зло», – зазначає Олексій Сірик.

Із кожним днем війна невпинно наближалася до Чернігова. Спочатку росіяни бомбардували військові об'єкти й об'єкти інфраструктури. По мірі того, як бомби і ракети дедалі частіше влучали в житлові квартали, серед поранених і загиблих щоразу більшало мирних жителів. На тлі нескінченних бомбардувань на Чернігів насувалася ще й гуманітарна катастрофа. Спершу зникли опалення й електрика, потім вода, мобільний зв'язок. А пізніше місто і зовсім опинилося в кільці, в оточенні окупантів, відрізане від усіх благ цивілізації. Життя в місті для багатьох ставало нестерпним. Чернігів масово покидали городяни, і разом із

ними довелося евакуюватися й колегам відділення, в якому працював Олексій.

«Приблизно 10 днів ми пліч-о-пліч самовіддано боролися з наслідками війни, але по мірі напруження, що наростало в повітрі, колеги по черзі виїжджали з міста. Кожен мав на те свої причини. Я не засуджую їх, тому що ми лише живі люди з базовим набором інстинктів, у кожного своя температура плавлення», – розповів Олексій Сірик.

Так він залишився одним лікарем у відділенні з командою медичного персоналу, який, до речі, майже в повному складі був на роботі з самого початку війни. Невдовзі до медзакладу перебралася родина лікаря.

«Хоч як би опиралася моя сім'я, але через кілька днів перебіжок із бомбосховища до квартири і назад, безумних ночей, що супроводжуються сиренами, бомбардуваннями, вибухами та гулом літаків над будинками, моя дружина з дітьми та собакою переїхали жити до мене, в лікарню. У нас із дружиною була стійка впевненість у тому, що, якщо ми будемо разом, Бог нас збереже», – розповів чоловік.

Ранок у нових реаліях починався для Олексія Сірика з вигулу собаки, а потім він ішов до хірургічного корпусу, де була електрика завдяки дизельному генератору, там чоловік ставив на зарядку мобільний телефон, а сам далі прямував по питну воду, яку привозили з міста.

Потім кип'ятив на вогнищі польової кухні чайник, снідав (добре, що були запаси продуктів) і далі йшов по технічну воду до місцевого болота. Паралельно з цим від самого ранку безперервно дзвонив телефон, поки не зник зв'язок. Олексія просили про різну допомогу. Доводилося виконувати різні квести: комусь треба було знайти контактні лінзи, комусь – допомогти з гіпотензивними препаратами, продуктами, батарейками для слухового апарата тощо.

А робочий день починався з обходу хворих у своєму відділенні та консультацій в інших відділеннях лікарні.

«Коли в місті лунали вибухи, ми знали, що буквально за кілька хвилин до нас привезуть поранених. Абсолютно очевидно, що лезова частка нашої спільної роботи в лікарні лягла на плечі доблесних лікарів медицини – реаніматологів, хірургів, травматологів, нейрохірургів. Вони безстрашно, паралельно з нашими військовослужбовцями, боролися за життя наших співвітчизників і, перебуваючи в нелюдських умовах, демонстрували дива професіоналізму. Для багатьох навіть найдосвідченіших лікарів усі ці події стали справжнім випробуванням. Деякі надскладні операції вони виконували вперше. Доводилося буквально збирати поранених по частинах. Отоді я й зрозумів, що таке внутрішня мобілізація. Хоч як було складно, але весь медичний персонал нашої лікарні надоперативно

виконував нестандартні завдання, поставлені війною. Лікарі нашого нового госпіталю на високому рівні проводили найскладніші операції, а хворі в найкоротші терміни одужували – тяжкі поранення в лічені дні затягувалися без ускладнень, не залишаючи по собі навіть грубих рубців. Мені ж довелося в одній зв'язці з ними, паралельно з хірургією в моїй області, проводити ПХО поранень обличчя та голови. У моїй же сфері приблизно 40% проведених мною первинних мікрохірургічних оброблень мали іноді виключно органозберігаючий характер. Осколки, які потрапляли в очні яблука, не залишали жодних шансів для перспективи зору. Найстрашніше, що серед таких пацієнтів були й діти, яким, на жаль, ні я, ні якийсь інший офтальмохірург допомогти не зміг би. Однак більшість прооперованих мною бачитиме», – розповів лікар.

Через тиждень такої титанічної праці Олексія вже полишали сили, давалися ознаки також відсутність сну і звичних побутових умов. Також його пригнічувало почуття провини, що тримає свою родину біля себе, чим наражає рідних людей на смертельну небезпеку.

«Рятівним колом для мене стала моя колега-лікар Ріпа, яка одного чудового ранку прийшла на роботу. Який же я був радий її бачити! Виявилося, що її будинок пошкоджений після бомбардування, їй терміново довелося вивозити з міста сім'ю і на це знадобився час. Працювати стало в рази легше.

Людмила Миколаївна значно розвантажила мене, підняла мій бойовий дух, а найголовніше – допомогла упорядкувати накопичені гори документації. Протягом 10 днів ми працювали в парі й оперували в чотири руки, іноді навіть під світлом ліхтарика. За три тижні перебування в обласній лікарні в мене виробилася звичка до нових побутових умов, та й загалом прийшло прийняття того, що відбувається, а за ним і спокій. Періодично я намагався вмовити мою дружину виїхати з дітьми, але вона відмовлялася їхати без мене. Та й сила якась нас увесь час не пускала. Якось, коли зовсім ставало тужливо, я звертався до Всевишнього з проханням подати мені якийсь знак, щоб зрозуміти їхати мені чи ні, і несподівано вмикалося світло у відділенні. Виявилось, що майже одночасно зі мною молилася за знамення і моя дружина. І ми вирішили, що ця ж сила, напевно, підкаже, коли настане час їхати. Вранці 19.03.22 мені зателефонував мій кум і повідомив, що збирається вивозити сім'ю, запропонувавши мені їхати разом із ними. Протягом цього дня, зустрічаючи в коридорах лікарні своїх колег, я, як мантру, чув і від них: «Вивозь сім'ю, чого ти чекаєш? Ми своїх давно вже відвезли в безпечні місця». Після тривалої емоційної бесіди мені вдалося вмовити дружину і вона погодилася, що я вивезу її з дітьми з міста до її бабусі в іншу область», – розповів чоловік.

Задумане було зроблено, хоча довелося нелегко.

«У баку моєї машини було недостатньо пального для майбутньої евакуації. А мої батьки відмовлялися їхати з нами. Наступного дня всіма правдами та неправдами знайшов бензин, і не без пригод мені вдалося практично з гарячої точки вивезти маму. Батько, на жаль, їхати відмовився. А ввечері напередодні нашого від'їзду я успішно прооперував двох військових з осколковими пораненнями очей й остаточно переконався, що місію мою в Чернігові можна наразі перервати. 21.03.22 близько 6-ї ранку ми виїхали з Чернігова, нас супроводжувала група волонтерів, які займаються перевезенням людей і гуманітарки. Ми їхали полями та луками, об'їжджаючи мінні поля та потенційно небезпечні локації. Дісталися місця, де були лише віддалені відлуння війни – так не було вибухів, безглуздих смертей, у будинках були світло і вода, а в магазинах – продукти», – згадує він.

Олексій планував відпочити кілька днів із родиною, після чого хотів повертатися до Чернігова, де «оборону» у відділенні тримала Людмила Миколаївна. Щоправда, не так сталося, як гадалося.

На наступний день стало відомо, що міст, який з'єднував наше місто зі столицею, було підірвано. А ще через день не стало й пішохідного мосту, і всі шляхи до міста були відрізані. Дістатися до Чернігова можна було тільки вплав або через окуповані росіянами села.

«Зізнаюся чесно, дізнавшись про міст, я відчув дуже змішані почуття. Ми вижили і вже не повернемося в це пекло, але я, як і раніше, був потрібен моїм хворим і колегам, які стали для мене рідними за цей короткий період часу», – зізнається Олексій.

Близько трьох тижнів разом із родиною Олексій прожив у Львові, в квартирі брата. Однак попри те, що війна була десь далеко, чернігівська родина періодично здригалася від пронизливого звуку сирен і повідомлень про ракетний обстріл міста. До того ж, ностальгія за Черніговом не покидала, навпаки, щодня ставала сильнішою.

«Щойно ми дізналися про те, що росіян вигнали з нашої області, а в місті запанувала відносна безпека, вирішили повернутися. Спершу я поїхав сам, забив машину різною гуманітаркою, а парафіянки однієї зі львівських церков напекли для моїх колег медівників. По приїзду ходив і роздавав їх у відділеннях. Треба тільки було бачити, з якою вдячністю люди приймали ці подарунки!» – повідомив лікар.

Нині Олексій Сірик – на своєму лікарському посту і продовжує допомагати пацієнтам.

ІЗ ТЕАТРУ – У ТРО, ОВІЖА ПІСНЯ ПРО ВІЙНУ
Й АМБІТНІ ТВОРЧІ ПЛАНИ СІВЕРЯНИНА
ОЛЕГА КОШЕВОГО

Людям, які цікавляться творчим життям Чернігівщини, ім'я Олега Кошевого добре відоме. Він – директор-розпорядник Ніжинського академічного українського драматичного театру ім. Михайла Коцюбинського, організатор багатьох творчих фестивалів на Чернігівщині, також він пише пісні та співає їх під гітару.

Звичним життям, сповненим щасливих моментів, пан Олег жив до повномасштабного вторгнення росії на нашу землю. Після 24 лютого залишатися осторонь усіх цих подій Олег Кошевий не міг. Тож пріоритетом замість творчої діяльності став захист своєї Вітчизни. Про це і не тільки – в інтерв'ю з Олегом Кошевим.

Пане Олеже, розкажіть, де народилися, ким мріяли стати в дитинстві, чи справдилися дитячі мрії.

Народився в місті Шостка Сумської області. Дитинство минуло в славетному місті з дуже мальовничою природою та пам'ятками історії – в Новгороді-Сіверському, що на Чернігівщині. До 5 чи 6 класу я мріяв бути актором і зніматися

в кіно. Адже дуже любив дивитися дитячі фільми, відповідно, самому хотілося зіграти якусь роль. А потім, ближче до 7-8 класу, мені сподобалася військова форма і я вже мріяв бути військовим. Думав, що я вступаю до військового училища. Але час ішов, і ближче до 90-х років я став дрібним комерсантом – торгував різними товарами й антикваріатом.

У 1992 році я пішов у армію. А після армії почав писати пісні. До того ж мене навчили грати кілька акордів на гітарі. І в 19 років я написав першу пісню. Із цією піснею народилася любов до творчості. До речі, мої батько і мати писали вірші. Нині, щоправда, не пишуть.

Відповідно, змінилися й мої мрії. Хотілося стати відомим музикантом чи автором-виконавцем, гурт зібрати. І навіть був гурт під назвою «Друге дихання». Це у 2000 році, але ж і в 1995 році, коли я навчався у Шостці на електрика, виступав у гурті від училища – в гуртожитку, будинку культури тамтешньому, на різних творчих заходах захищали честь училища. Тож відтоді почав мріяти про те, аби стати відомим музикантом.

Пісні ж не припиняли писати?

Не припиняв. Адже бажання стати відомим підштовхувало до написання пісень на різну тематику і в різних стилях – на злобу дня, рокових, є один романс, багато любовної лірики.

Тож пісенна творчість ніби підказувала мені, що я стану відомим. Мовляв, давай, твори.

Надихали певні життєві ситуації, наприклад, нове кохання – нові пісні.

До речі, хто ви за фахом і як складалася професійна стежина?

З освітою у мене ціла історія. На життєвому шляху зустрілася така дуже творча людина – Олександр Олександрович Норов. На жаль, ця відома у Чернігові людина вже на небі. Він був моїм ідеалом у житті і багато чого мене навчив. Зокрема, правильно ставитися до життя і людей. У Олександра Норова був свій аматорський колектив – театр «Ілюмінатор» на базі Чернігівського університету імені Шевченка. І якось мене запросили сплавлятися на плотах, пан Норов також брав участь. А на той час я вже хоч і небагато, але писав пісні. І була така пісня «Сірий» – про вовка. Ця пісня, та й інші сподобалися Олександровичу, і він сказав, що мені треба з Новгорода-Сіверського переїжджати до Чернігова. І він мені з роботою якось допоможе. Так я і зробив. До того ж, пішов навчатися на каменяра – плиточника-облицювальника, поселився в гуртожитку. 4 місяці в мене було житло і якась стипендія, мати трішки допомагала. І я почав відчувати театр Олександра Олександровича.

Завдяки Олександровичу мене взяли на роботу до Чернігівського обласного філармонійного центру фестивалів та концертних програм. Я там працював три роки монтуваль-

ником сцени. А коли не вистачало грошей на те, щоб робити аранжування пісень, то на пів ставки йшов розносити афіші. І всі зароблені кошти спрямовував на аранжування, яке робив професійний музикант Сергій Галамага. Дуже класно він це творив. До того ж, працюючи у філармонії, я почав уже десь виступати, брав участь у конкурсах окремо від філармонії. Але Олександр Олександрович сказав, що оскільки в мене немає освіти музичної чи якоїсь творчої, то немає перспективи якось розвиватися в тій же філармонії. Тому я вступив до Ніжинського коледжу культури і мистецтв імені Марії Заньковецької – на режисера масових свят. Коледж я закінчив у 2013 році. За фахом працював, бо займався організацією фестивалів у Чернігові три роки. Я організував 22 фестивалі різних напрямів – театральні, музичні, гастрономічний, романсу та поезії. Тобто я брав участь у різних акціях, набув досвіду спілкування з творчими людьми. І в мене є своя громадська організація – творчо-спортивне об'єднання «ШиКо», яке займалося цими творчими діяльностями, зокрема організаційними питаннями того чи іншого творчого заходу. Також Олександр Олександрович надихнув мене на те, щоб я отримав вищу освіту, щоб вступив до академії керівних кадрів культури і мистецтв у Києві. Заклад цей я закінчив у 2018 році. Надалі почав працювати в Ніжинському академічному

українському драматичному театрі ім. Михайла Коцюбинського. Там була вакансія директора розпорядника і мене прийняли. І я вже тут працюю майже чотири роки.

Як реалізуєте себе в Ніжині?

У театрі реалізуюсь відповідно до посадових обов'язків, зокрема займаюся організацією гастрольної діяльності та продажем квитків. Оце те, чим займається мій відділ. Мені також дуже подобається спілкуватися з людьми.

Ще почав паралельно організовувати в Ніжині музичну діяльність. Зокрема організував артподію «Творча туса». Це культурно-просвітницький проєкт. Я запросив до участі всіх, кого знаю. Сама туса була один день, але налічувала аж чотири заходи. Зокрема дитячий – це пригоди з Сергієм Пантюком, нашим відомим письменником, який пише для діточок і дорослих.

Далі був концерт для містян, де однією з перших виступила Тетяна Шептицька, наша поетка і заступник директора меморіального комплексу «Биківнянські могили». Тож вона ще прочитала лекцію для наших студентів – це третій захід. А ввечері того ж дня був розширений концерт на два відділення. Нині цю діяльність довелося згорнути. Але я вже сказав, що після нашої Перемоги в нас буде переможна туса.

Ви не тільки пишете пісні, а й виконуєте. Вважаєте себе сильним вокалістом?

Вокалістом себе вважаю посереднім, але коли сідаю за гітару, в мене народжується музика і текст синхронно. Я намагаюся писати так, щоб музика і тексти були актуальні. Співаю багато чого, експериментую. Люди кажуть, що мої тексти прості, тому для багатьох зрозумілі.

Також у мене є вірші, які вже ніколи не стануть піснями, бо їх наспівувати не можна. Це ті, що писав без гітари. Якби була десь поруч гітара, була б пісня.

На вашій сторінці у соцмережі можна послухати пісню про нинішню війну і наших захисників. Як вона народилася?

Вірш у мене під час війни народився. Але хотілося написати пісню. Та не хотілося, аби просто повітря здригалось, прагнув підібрати правильні слова, висловити, що на душі. І цю пісню я починав три рази точно. Написав уже тоді, коли минуло від початку широкомасштабного вторгнення росії на нашу територію 35 днів. І писав цю пісню десь тиждень. Хоча зазвичай витрачаю на написання пісні небагато часу. Цю ж пісню багато переробляв. Адже моніторив новин, сам був у ТрО, стояв у караулі і це все впливало на мене. Тому це пісня для наших людей, захисників, ЗСУ, які великі молодці, круті! І я пишаюся ними. Перемога буде за нами.

І нині триває робота, щоб професійно цю пісню записати. Працюють музиканти в різних містах. Соло робиться в Новгороді-Сіверському,

в Чернігові намагаються бек-вокал записати. Клавішна партія і гітарна – у Ніжині. Також я заспіваю ще наново, тож будемо переписувати. І я ще хочу залучити когось із міста Шостка. Це все рідні для мене міста, де я проживав, творив, творчо набував свою особистість.

Чи маєте якісь захоплення, окрім творчості?

Дуже люблю кувхарити, але не супи чи борщі варити. Готую не дуже складні чи заморочливі страви. Піца, шашлики, ще полюбляю щось запікати в духовці – картоплю з рибою, цвітною капустою. Все це класно прикрашаю. Люблю, щоб стіл був із красивими стравами.

Також люблю бути на природі – коли розпалюєш вогнище і милуєшся довколишньою красою.

І тяжію до вивчення історії, антикваріату. А ще займаюся спортом, бігаю.

Як війна змінила ваше життя і життя вашої родини?

Перші три дні було відчуття жаху, розгубленість, нервовість, крик, було, що зривалися одне на одного, біганина до бомбосховища, постійне очікування якогось жаху, бомбоскиду. На третій день я вже пішов шукати, де роздають зброю і записався у ТрО. Але мені сказали чекати, то я ще тиждень ходив і чекав. Десь на 10-й день війни мені зателефонували і прийняли в ТрО. Я отримав зброю і став на варті. Уся ця ситуація загартувала, бо нині розумію, що не боюся нічого. Також ситуа-

ція прояснила, хто є хто у твоєму оточенні. Війна дала розуміння про людей, їхні вчинки. Я, мабуть, ще багато чого напишу і за війну, і після. Про те, що траплялося в цей час.

Про що мріється в особистих і творчих планах? І якого майбутнього хочеться для України?

Хочеться, аби культурне життя в Ніжині було на крутому рівні. Щоб у місті був центр фестивалів. В мене вже є проекти, які я тут буду реалізовувати. Отакі мої творчі мрії. А в особистому хочу, щоб усі мої рідні і близькі люди були здорові. У церкві я ніколи не прошу в Бога якихось багатств, я прошу здоров'я. Все інше зробимо самі. У нас є голова на плечах.

А Україні – миру, щоб ця навала, яка на нас прийшла, відступила і була покарана. Всім людям хочеться побажати мирного неба, розвитку і щоб Україна розцвіла, відбудувалася. Дуже хочеться позитивних змін.

ЖИТТЯ ПІД ОБСТРИЛАМИ В МІСТІ ТА ПОРЯТУНОК ЗА КОРДОН: ІСТОРІЯ ВІЙНИ ЧЕРНІГІВКИ ЮЛІЇ ЗАЛІСЬКОЇ

Для чернігівки Юлії Заліської, як і для багатьох українців, четвер, 24 лютого, розділив життя на «до» і «після». До страшної дати була розмірність, стабільність, улюблена робота, захоплення і, як виявилось згодом, усе, що потрібне для щастя. А «після» асоціюється із жахами війни, обстрілами, бомбардуваннями і страхами насамперед за життя дітей.

Тож після 28 важких днів у обпаленому війною Чернігові Юлія вирішила рятувати родину. Нині вона й діти у безпеці, але за це доводиться платити дуже високу ціну.

Про жахи, пережиті в Чернігові, та новий етап розповідає Юлія.

Перший день

Звісно, мозок відмовляється вірити, що у XXI столітті фактично в центрі Європи можлива війна. Але відчуття того, що ось-ось має щось початися, у мене було. У середу ввечері, 23 лютого, я пішла з роботи додому з речами...

Ранок 24 лютого почався для мене десь о 5.30. Я прокинулася раніше, ніж будильник. Думаю,

ще трішки полежу. Взяла в руки телефон і побачила в месенджері повідомлення про війну. І за 5 чи 10 хвилин я, перебуваючи у своїй квартирі на Масанах, почула якісь вибухи. А далі була розгубленість, бо що робити – не знала. Тривожна валізка була зібрана, але в ній були тільки документи та найважливіші речі.

Я розбудила дітей. А того дня молодший син Макар ще мав йти на тренування, але зрозуміло, що вже не тільки він, але й ніхто з нашої родини нікуди не пішов.

У паніці почали складати речі. Спершу напакували три рюкзаки купую всього. А кілька днів по тому вміст рюкзаків поступово переглядали, викладали деякі речі, щоб вони були легшими. А згодом і взагалі перестали брати їх до укриття, бо не було сил тягатися з ними.

На початку війни я ще намагалася працювати дистанційно в перервах між тривогами. Також встигла заклеїти вікна, мабуть, завдяки цьому вони й вціліли після скидання бомби на сусідній будинок.

24 лютого моя мама їхала до нас із роботи пів дня, бо неможливо було викликати таксі через жоден із додатків. Я навіть пропонувала суму у 300 чи 350 гривень, але машин не було.

Натомість стояли величезні черги до банкоматів і по продукти. Я навіть пішла в магазин, але тоді не усвідомлювала, наскільки потім буде складно із

їжею. Дуже шкодую, що, коли була можливість, не зробили закупи. Згодом цієї можливості вже не було. Полиці магазинів спорожніли. Запамяталося, що в магазинах уже не продавали засобів жіночої гігієни. Їх мені через деякий час привозив хлібовоз із маминої роботи, бо вони по магазинах тоді хліб розвозили і десь змогли їх знайти. Елементарні потрібні речі ставали на вагу золота.

Першу ніч ми спустилися ночувати в свій погріб, викопаний під балконом. Але просидівши вчотирьох на стільцях пів ночі в дуже холодному погребі і почувши дуже гучні залпи «Граду», побоялися залишатися в погребі надалі. Він мені здався досить ненадійним. Тож ми піднялися у квартиру і постелили у коридорі. Згодом мій молодший син зізнався, що йому вперше було дуже страшно саме тоді, коли лягали спати в коридорі. Бо збагнув, що відбувається щось жахливе.

Підвальні будні

Ми 28 днів провели в Чернігові. Всі ночі, окрім першої, ночували в підвалі. Бо звуки в квартирі були нестерпні, здавалося, що зараз просто щось прилетить чи вибухне над головою. До того ж, постійні тривоги ніхто не скасовував. Тому вирішили, що в підвалі буде безпечніше, хоча він абсолютно не пристосований для того, щоб у ньому ховатися. Все в піску, пилюці, павутинні, купа труб. А були дні, коли обстріли тривали майже постійно, то я

забороняла дітям взагалі виходити з підвалу. Сама ж піднімалася в квартиру: готувала щось поїсти та годувала kota.

У підвалі було відносно терпимо, поки було світло й опалення. Потім стало нестерпно холодно й темно. Ми дістали новорічну гірлянду на батареїках і свічечки, аби підсвічувати і створювати собі хоч якийсь настрій на тлі жаху, що відбувався довкола. Зрозуміло, що спали ми одягнені. У шапках, капюшонах, у взутті, яке мої діти не знімали 26 днів. Бо я мала страх, що вони вибіжать босоніж на мороз на вулицю, якщо будинок розбомблять.

До того ж не додавала оптимізму інформація, що підвали панельного будинку – це умовний захист, бо в разі завалення конструкції підвал може стати братською могилою для всіх, хто в ньому сидить.

Про найстрашніше

Найстрашніший момент у житті – ніч, коли літак скинув бомби на сусідній будинок. Тоді я на якусь секунду заплющила очі... І пам'ятаю відчуття, що мені страшно їх розплющити, бо діти мої поруч можуть бути неживі. Я добре пам'ятаю той скажений страх. Це найгірше, що я пережила в житті, і більше я переживати такого не хочу. Також я пам'ятаю, як на моїх очах під час скидання бомби величезні бетонні палі нашого будинку ніби підскочили у повітрі. Все це супроводжував

жахливий звук. До того ж, не розумієш: на наш будинок це скинули чи ні.

Звук наближення літака переслідуватиме мене ще довго.

Побут із дня в день

Що вода може зникнути, добре розуміли на початку війни. Воду ми набрали завчасно, але ж на тривалий час нею не запасешся. До того ж, коли зникло опалення, і в квартирі з рота йшла пара від холоду, то рятувалися тільки гарячим чаєм. Бо більше нічим було зігрітися. Також щоб приготувати хоч якусь їжу, потрібна вода. А ще треба мити посуд. Сподіваюсь, що більше ніколи в житті я його не митиму так, як тоді. Бо економили кожен краплинку води, тож каструлі на вигляд ніби були й чисті, але на дотик – брудні. До того ж воду після миття посуду теж використовували – змивали туалет. Вода, якою ти помився раз на 10 днів, також йшла на технічні потреби.

Запаси води, які були зроблені, закінчилися дуже швидко. А де її взяти – не зрозуміло. До того ж зв'язку на той час уже не було, і не знали, де зарядити телефон. Тому комусь подзвонити, щось спитати чи попросити допомоги було неможливо. Ми навіть день висиділи фактично без води, залишки використали на чай.

Тож треба вже було щось вигадувати з водою. А обстріли тривали постійно, оскільки лінія вогню

була поруч. І вилазки на вулицю були небезпечні для життя, адже над головою був постійний свист. У мене був дуже великий материнський страх за дітей. Але ж і без води жити не можна. Тож вистоювали довжелезні черги до криниці разом із дітьми та приносили всі гуртом стільки води, скільки могли донести. Хоча за такі ризики можна було розплатитися життям. Було дуже-дуже страшно.

Так само страшно було ходити до магазину і стояти в довжелезній черзі по кілька годин. Причому під постійне бахкання та постріли. Бо годувати дітей уже було практично нічим. Хоча часто-густо можна було вистояти кілька годин у черзі і повернутися додому з порожніми руками, бо перед носом магазин закривали, оскільки літає ворожий дрон і чергу зараз можуть розстріляти або продуктів на всіх просто не вистачило. До речі, таких черг, як до магазину чи по воду, я раніше не бачила. А ще складність була в тому, що все продавали лише за готівку. Розплатитися карткою не було можливості взагалі, як і зняти десь гроші з картки.

Коли на районі позакривали магазини, ходили на так звані торгові ряди, це коли люди самі з машин чи з рук щось продавали. То тоді купував не те, що потрібно, а хоч щось їстівне.

Оскільки мама моя працює в пекарні, то хліб у нас був постійно. Але в найтяжчий час він у Чернігові був у дефіциті. То мені в житті ще ніхто ніколи так не дякував, як тоді за хліб. Я взагалі не

знала, що люди можуть так щиро дякувати і плакати. Отак звичайні прості речі стають цінними під час війни. Цього не зрозуміти людям, які в XXI столітті не знають, що це таке – нема чого їсти. Бо кілька тижнів тому було все, а потім не стало нічого.

Розчаруванням було те, що наші люди в умовах війни намагалися нажитися. Деякі підприємці продавали в нас на ринку протерміновані продукти, причому на кілька років. Ми купили таке печиво, не подивившись на дату, і діти з'їли, бо востаннє їли якісь смаколики дуже давно. А потім сусідка нам сказала, що строк придатності того печива давно минув, у 2020 році. Слава Богу, що все обійшлося. А могли й отруїтися. А чим лікуватися? Аптеки не працювали взагалі.

Кілька днів у нас не було газу. То з сусідами зуміли згуртуватися: на вулиці зробили грубку і хоч щось трішки готували та воду на чай гріли.

Тяжкий виїзд

Про те, щоб їхати з міста, спершу не мала навіть думки. Але жахливість того, що відбувалося довкола, і страшенний страх за життя дітей змусив. Також сусідка розповіла, що на Чернігівщині окупанти чинять жахливі звірства, знущуються і вбивають навіть дітей і жінок. Після цих страшних розповідей нелегке рішення було ухвалено.

Виїзд був дуже важкий. Фактично кілька днів ми сиділи на валізах із речами, бо зв'язку не було,

тож не знали, у який день і о котрій годині по нас приїде машина. А продуктів і води в нас уже просто не залишилося, бо все роздала сусідам. Ми ж мали виїхати, а для людей, які залишалися, їжа була потрібнішою. Між тим, час спливав, а по нас ніхто не їхав. На третій день очікування я навіть подумала, що вже ніхто взагалі не приїде... А за-телефонувати комусь і спитати можливості немає, бо телефон уже давно розряджений.

Знаю, що і для інших людей виїзд із міста був важким. Майже всі виїзди відбувалися з центра міста, до якого під обстрілами і пішки з дітьми, речами ще треба якось дістатися. Моя знайома так ходила три рази і тричі верталася додому, бо місця в евакуаційних автобусах чи машинах уже не було.

Зрештою по нас таки приїхали. Тож нині щиро хочу подякувати людям, які не залишилися байдужими і на власному транспорті вивозили з небезпеки жінок і дітей.

Шлях у майбуття без війни

Це була найтяжча дорога в моєму житті. Видихнули через півтори доби, коли водій сказав, що ми більш-менш у безпеці.

Із міста ми виїхали за день до того, як розбомбили пішохідний міст. Він був замінований, але ми його переходили. Відчуття, м'яко кажучи, не дуже приємні. На щастя, їхали, коли було тихо. Натомість багато моїх знайомих їхали під обстріла-

ми, які влучали в автівки. А декому спроби порятунку навіть коштували життя...

Війна дуже добре показує, наскільки в нас багато добрих і щирих людей. Нас дуже тепло приймали на ночівлю в Чернігівській області, в західній Україні нас також зустрічали з великим співчуттям, розумінням. І тобі дійсно стає легше від такої щирої співучасті.

Окремої уваги заслуговує наш переїзд через Польщу, як нас зустрічали, ставилися до нас, хотіли обігріти. Стільки теплоти і турботи в одному місці від багатьох людей я не знаю, де ще можна зустріти. Після пережитих жахів таке чуйне ставлення стало ніби бальзамом на душу. Поляки в моєму серці назавжди.

Нині ми в Німеччині. Загалом ставлення доволі непогане, допомагають, потрібним забезпечують, багато людей із розумінням ставиться, співчуває. Але в багатьох, хто залишився в Україні, склалася думка, що ми тут – як сир у маслі качаємося. І думаю, що це через те, що багато людей, які не були в зоні бойових дій, просто скористалися нагодою виїхати з України і тепер роблять селфі, знімають відео. Тож у багатьох склалось враження, що всі українці поїхали саме по це. Хоча людям, які приїхали із зони бойових дій, не до тіктоків, селфі та розваг. Я бачила тут багато біженців, які плачуть, переживають, бо у багатьох в Україні залишились чоловіки та родичі, батьки.

І складність ситуації ще в тому, що ти не їдеш до країни, яку обираєш для відпочинку чи для роботи. Тебе до конкретної країни закидають обставини, тут у тебе тут нічого свого немає, як і можливості працювати, але ти був змушений рятувати дітей від війни. Я ні на що не нарікаю, бо над головою – мирне небо і діти поруч. Але хочу, щоб люди не думали, що нам тут солодко. Бо дуже важко пакувати все своє життя в одну валізу та допускати думку, що ти вже можеш ніколи не повернутися. І чи буде в тебе дім, куди повертатися? Адже в багатьох замість домівок залишилися руїни і це дуже боляче. Дуже страшно, коли не знаєш, що буде завтра.

До того ж війна перекреслила життя абсолютно всіх. Люди виїхали не через власне бажання, а рятуючи життя.

Нині хочеш повернутися додому, але тривоги не припиняються, і ти розумієш, що не пробачиш собі, якщо після повернення до України вже не матимеш шансу знову рятувати дітей.

Але ми всі віримо в Перемогу!
Україна Переможе!
Все буде Україна!

Василь Фісенко

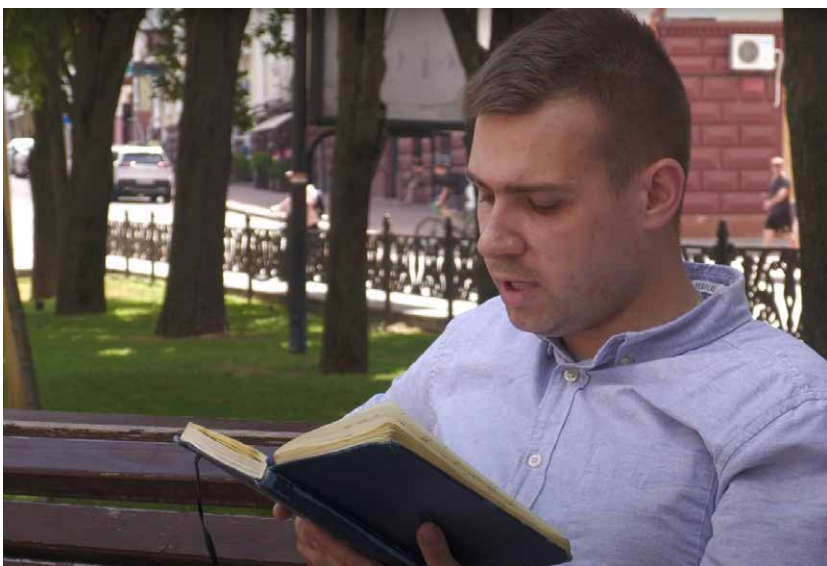
Михайло Недій - житель фактично повністю знищеного чернігівського мікрорайону Бобровиця

Євгеній Сірий – син
викраденого старости
Анатолія Сірого

Олександр Манін – житель
Новоселівки біля знищеного
російськими окупантами будинку

Владислав Пархоменко
і його щоденник війни

Волонтер Сергій Петрикей
з жителькою Чернігова
в період активних бомбардувань
та обстрілів міста

Плетення
маскувальних сіток у Носівці

Жителька Седнева
показує гільзи
(рашисти стріляли по дронах)

Жителі села Кучинівка Сновської громади
в період активних бойових дій
готують тушонку для оборонців Чернігова

Волонтер Олександр Маркін
з юними помічниками

Впиши тут дату нашої Перемоги!

СЛАВА УКРАЇНІ!

ГЕРОЯМ СЛАВА!

Популярне видання

НЕСКОРЕНА ЧЕРНІГІВЩИНА: реальні історії війни

Підготовлено до друку ВД «Дакор»
Літературне редагування *Оксана Писана*
Фото на обкладинці *Дмитро Приходько*

Підписано до друку 5.10.2022. Гарнітура Bookman. Формат 60×90 1/16.
Папір офсетний. Друк офсетний. Ум.-друк. арк. 8,28. Обкл.-вид. арк. 7,70.
Наклад 200 прим.

ТОВ «ЧЕЛАЙН МЕДІА ГРУП»

+38 (068) 188-07-25

✉ chernihiv.tv@gmail.com

🌐 <https://cheline.com.ua/>

📍 14000 м. Чернігів, проспект Миру, 20

ТОВ «ВД «Дакор»

Свід. ДК № 4349 від 05.07.2012

☎ (044) 461-85-06; ✉ vd_dakor@ukr.net

🌐 www.dakor.kiev.ua

📍 04073, м. Київ, просп. Степана Бандери, 8